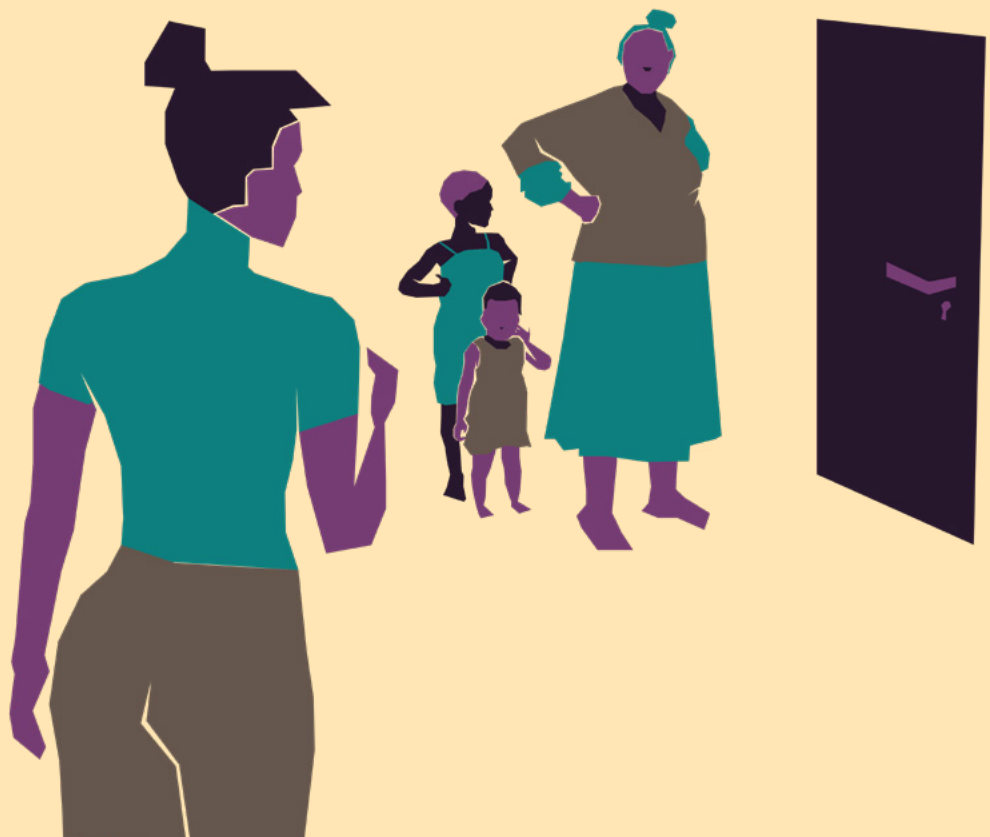

VIDES EN TRÀNSIT

Dones més enllà de les fronteres d'Europa

Informe analític sobre la situació de les dones subsaharianes
en trànsit a través del Marroc, Tunísia i Senegal

VIDES EN TRÀNSIT

Dones més enllà de les fronteres d'Europa

Informe analític sobre la situació de les dones subsaharianes
en trànsit a través del Marroc, Tunísia i Senegal

Autores de l'informe:

Soraya Aybar Laafou, Bamba Ndir, Martina Madaula Munt

Metodologia i treball de camp:

Soraya Aybar Laafou, Bamba Ndir, Martina Madaula Munt

Coordinació de l'informe:

Fundació Solidaritat de la Universitat de Barcelona

Edició i correcció:

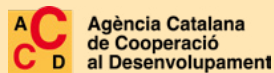
SOS Racisme

Maquetació:

Marta Hormaechea Huguet

Amb la col·laboració de l'Agència Catalana
de Cooperació al Desenvolupament

**Generalitat
de Catalunya**

Barcelona, junio 2026

Agraïments i equip

Aquest informe ha estat possible gràcies a moltes dones, de diversos orígens, amb diferents característiques i objectius, que van accedir a compartir amb nosaltres les seves opinions, la seva vida quotidiana i les seves històries. En els darrers anys, el Marroc, Tunísia i Senegal s'han convertit en enclavaments als quals la Unió Europea delega les seves responsabilitats de gestió de la migració. Les dones que van participar en aquest informe es trobaven en aquests tres països; el seu viatge migratori s'havia bloquejat i els seus drets havien quedat suspesos. Donem les gràcies a cadascuna d'elles per alçar la seva veu.

També voldríem expressar el nostre agraïment especial a la Fundació Solidaritat de la Universitat de Barcelona, a Metges del Món i a l'Associació de Dones Immigrants Subsaharianes (ADIS), així com a l'Agència Catalana de Cooperació, per haver fet possible aquest informe.

Resum executiu

Les polítiques d'externalització de la gestió migratòria de la Unió Europea han traslladat el control fronterer a països com el Senegal, el Marroc i Tunísia, convertint-los en zones d'espera on milers de dones migrants subsaharianes queden atrapades en situacions d'extrema vulnerabilitat. Aquest informe demostra que aquestes polítiques no només restringeixen la mobilitat cap a Europa, sinó que també generen impactes específics de gènere que afecten profundament la vida, la seguretat i la dignitat de les dones en els processos de mobilitat.

Basant-se en treballs de camp realitzats als tres països i en testimonis de dones migrants, d'organitzacions de la societat civil i de professionals d'atenció directa, la investigació documenta com l'externalització de les fronteres reforça patrons d'immobilització forçada, deportacions internes, violència institucional, racisme, explotació laboral i genera impactes greus en la salut física i mental.

Les dones migrants s'enfronten a aquestes polítiques des d'una posició de vulnerabilitat particular que deriva de la intersecció del gènere, la raça i l'estatut migratori. L'absència de vies legals i segures per a la mobilitat augmenta la seva exposició a la violència sexual, la precarietat econòmica i l'exclusió dels drets bàsics, com ara l'assistència sanitària, l'habitatge o la protecció internacional.

Les conclusions mostren que l'externalització de la gestió migratòria no és una solució als reptes de la mobilitat, sinó un model que trasllada la responsabilitat europea a tercers països i contribueix a la producció de violència i desigualtats.

Índex

1. INTRODUCCIÓ	7
2. METODOLOGIA I FONTS	10
CONSIDERACIONS ÈTIQUES	15
APROXIMACIÓ FEMINISTA DESCOLONIAL	15
3. EXTERNALITZACIÓ DE FRONTERES COM A POLÍTICA MIGRATÒRIA EUROPEA: UNA PRÀCTICA CONSOLIDADA EN EL TEMPS	21
4. MARROC	33
4.1. Un règim híbrid: context polític i gestió interna de la migració al Marroc	34
4.2. El Marroc i l’externalització europea	38
4.3. Impactes de gènere de les polítiques d’externalització i bloqueig	42
DEPORTACIONS NORD-SUD I IMMOBILITZACIÓ FORÇADA	43
RACISME ESTRUCTURAL I ELS SEUS IMPACTES DE GÈNERE	45
MANCA DE REGULARITZACIÓ I PRECARIETAT ECONÒMICA	47
4.4. Conclusions sobre el Marroc	52
5. TUNÍSIA	55
5.1. Context polític a Tunísia: la regressió democràtica	56
5.2. Tunísia i l’externalització de les fronteres de la UE	60
5.3. Impactes de gènere de les polítiques migratòries a Tunísia	66
DESERT DUMPS: PRÀCTIQUES DE DISSUASIÓ I VIOLÈNCIA AMB SUPORT EUROPEU	66
VIOLÈNCIA SEXUAL COM A EINA DE CONTROL FRONTERER	69
LA PRECARIETAT DE LA VIDA MIGRANT I LA VIOLÈNCIA QUOTIDIANA CONTRA LES DONES SUBSAHARIANES	72
5.4. Conclusions sobre Tunísia	76

6. SENEGAL	79
6.1. Senegal, un soci clau per a la Unió Europea a l’Àfrica Occidental	80
6.2. Senegal i l’externalització europea	82
6.3. Impactes de gènere de les polítiques d’externalització i migració	88
MANCA DE VISATS I IMPACTES DE GÈNERE	88
RETORN DE MIGRANTS, ESTIGMATITZACIÓ I IMPACTES DE GÈNERE	93
PÈRDUES AL MAR I EFECTES EN LA SALUT MENTAL	94
6.4. Conclusions sobre Senegal	98
7. CONCLUSIONS GENERALS	101
8. RECOMANACIONS	105
Annex: mapatge d’actors	111

01

INTRODUCCIÓ

«SOC AQUÍ, PERÒ NO PERTANYO A CAP LLOC»

Lisa, una dona de la Costa d'Ivori que viu al Marroc

Aquest informe analitza l'impacte que les mesures adoptades per la Unió Europea per consolidar una **estratègia d'externalització de la migració** han tingut sobre les **dones migrants subsaharianes** en tres contextos clau: **Senegal, Marroc i Tunísia**. Des d'una perspectiva de drets humans i de gènere, examina com aquestes polítiques —presentades i contextualitzades de manera concisa al llarg de l'informe— no només remodelen les rutes migratòries, sinó que també generen impactes específics i diferenciats en les condicions de vida de les dones i la seva exposició a la violència de gènere durant el trànsit migratori.

En les darreres dècades, la Unió Europea ha consolidat un model de gestió de la migració centrat en **desplaçar les seves fronteres cap als països d'origen i trànsit**, basat en condicions de dependència colonial entre territoris. Mitjançant acords bilaterals, cooperació financera, suport tècnic i mecanismes de condicionalitat, la UE ha transferit funcions de control migratori a estats del nord i

l'oest d'Àfrica. Aquest procés, conegut com a **externalització fronterera**, té com a objectiu limitar l'arribada de persones al territori europeu abans que assoleixin les seves fronteres, delegant la responsabilitat de la gestió fronterera a règims —en molts casos autoritaris— que emprenen mètodes que violen els drets humans. Els seus efectes van més enllà del control dels fluxos migratoris, ja que provoquen estancaments prolongats, un augment de la migració irregular i una major exposició a les mesures de control i a la violència en contextos on les garanties dels drets són limitades.

Aquest informe se centra en tres països que ocupen posicions diferents però complementàries dins d'aquest sistema. Aquesta selecció es justifica amb l'objectiu de destacar una **dinàmica d'externalització de la migració a escala europea** —no exclusivament bilateral— i adreçada a diversos països africans que tenen un paper estratègic per a la UE. **Senegal** representa un país d'origen on l'enduriment dels requisits de visat i les políti-

ques de retorn configuren les decisions sobre migrar. El **Marroc** funciona com una zona de trànsit i contenció on moltes persones romanen atrapades durant anys, i on la migració s'utilitza com una arma geopolítica mitjançant l'aplicació d'estratègies d'esgotament físic i mental. **Tunísia**, per la seva banda, ha assumit un paper creixent com a país de contenció a la ruta del Mediterrani central, en un context de declivi democràtic i auge de la violència institucional. L'anàlisi d'aquests tres casos ens permet entendre com l'externalització fronterera opera de manera diferent segons el context, tot i que produeix efectes estructuralment similars.

Tot i que aquestes polítiques afecten totes les persones migrants, aquest informe se centra en les dones, a causa dels impactes específics i diferenciats als quals s'enfronten. La intersecció de **gènere, raça i estatut migratori** genera formes particulars de vulnerabilitat: una major exposició a la violència sexual, l'explotació laboral, les càrregues de cura i dificultats específiques per accedir a la protecció internacional, als serveis bàsics i als mecanismes de denúncia.

El valor afegit d'aquest informe rau en la seva **base empírica**. A diferència d'al-

tres anàlisis centrades exclusivament en marcs normatius o dades agregades, aquest estudi emprà una metodologia qualitativa i prioritza el **treball de camp dut a terme a Senegal, el Marroc i Tunísia**, així com els testimonis directes de dones migrants, personal humanitari, periodistes, organitzacions locals i actors institucionals. Aquestes veus ens permeten no només documentar els impactes de les polítiques, sinó també entendre com es viuen en la pràctica. A través d'elles, aquest informe pretén situar **l'experiència de les dones migrants al centre del debat**, posant en relleu tant la violència que pateixen com les estratègies que desenvolupen per sostenir les seves vides en contextos altament precaris.

02

METODOLOGIA I FONTS

Aquest estudi es basa en una **metodologia qualitativa, amb un enfocament descolonial¹ i feminista participatiu**, implementada al llarg del 2025. El seu objectiu és analitzar els impactes humans de la política europea **d'externalització de la gestió de la migració** en les dones que es troben en trànsit o bloquejades a Senegal, Marroc i Tunísia. Des d'una **perspectiva de gènere i interseccional**, la investigació examina com aquestes polítiques, implementades per la Unió Europea durant les darreres dues dècades, han tingut un impacte diferenciat en les trajectòries, les condicions de vida, l'exposició a la violència i les estratègies de resistència de les dones en moviment. Per garantir el rigor metodològic i la qualitat de les dades empíriques, l'estu-

1 En aquest informe s'utilitza el terme Descolonial seguint la proposta política i conceptual d'ADIS, Associació de Dones Immigrants Subsaharianes, entitat que ha aportat aquesta perspectiva a la investigació. Des d'aquesta mirada, el prefix "DES" fa referència a la necessitat de "desposseir-se" o "desfer-se" de la colonialitat, emfatitzant una voluntat transformadora i crítica davant de les estructures colonials encara vigents. L'associació distingeix aquest ús del terme decolonial, procedent de l'anglès decolonial, que consideren insuficient si no incorpora una resignificació política explícita.

di es va estructurar en **tres fases complementàries**.

En la primera fase, es va dur a terme una **anàlisi exhaustiva dels acords transnacionals, instruments i marcs normatius** vinculats a les polítiques d'externalització del control migratori, així com de la seva evolució durant les darreres dècades i els seus efectes en les dinàmiques de mobilitat de les dones migrants. Aquesta anàlisi va incloure una revisió de les polítiques, els programes i els mecanismes de cooperació entre la Unió Europea i els països del nord i l'oest d'Àfrica, prestant especial atenció a les implicacions d'aquestes iniciatives pel que fa **al control, la contenció i la gestió dels fluxos migratoris**.

Paral·lelament, es va dur a terme un **mapeig dels actors rellevants** —organitzacions de la societat civil, grups de dones migrants, institucions acadèmiques i organitzacions internacionals— a Senegal, el Marroc i Tunísia. Aquest procés va permetre identificar les principals dinàmiques locals vinculades a la mobilitat i el suport a les dones migrants, així com **les xarxes de suport existents**, les iniciatives de protecció i els espais de defensa política i social en els diferents contextos

nacionals (annex 1). A més, el mapeig va facilitar l'establiment de contactes i aliances amb actors clau que posteriorment van participar en les fases de treball de camp i validació dels resultats.

La segona fase va consistir a **recollir dades empíriques mitjançant metodologies qualitatives i participatives**. Es va dur a terme un període de treball de camp de 10 dies a cadascun dels països de l'estudi, que va incloure observacions i entrevistes a les ciutats de **Dakar, Kayar, Saint Louis, Thiagar, Rosso, Rabat, Casablanca, Tunis i Palerm²**. Es van dur a terme **entrevistes en profunditat i semiestructurades**, juntament amb l'observació de camp de dones en mobilitat migratòria, prioritzant la creació **d'espais segurs**, el consentiment informat i la confidencialitat. El treball de camp també va incloure entrevistes amb **informants clau**, com ara personal d'organitzacions locals, defensores dels drets de les dones, professionals jurídics i humanitaris, així com representants

2 En el cas de Tunísia, per motius de protecció i seguretat tant per a l'equip de recerca com per a les dones entrevistades i les organitzacions, la majoria de les entrevistes es van realitzar en línia o des de Palerm, Sicília.

institucionals, quan era pertinent.

Concretament, per recollir les dades empíriques per a aquest informe, es van dur a terme:

- 8 entrevistes amb **dones en trànsit** dels següents orígens: Senegal, Costa d'Ivori, República Democràtica del Congo, Camerun, Marroc i Mali.
- 3 dones en situació de retorn, des d'Espanya.
- 3 membres del **personal investigador** universitari: Universitat Cheikh Anta Diop de Dakar (Senegal), Universitat Mohamed V de Rabat (Marroc) i Universitat Sciences Po Rabat (Marroc).
- 2 **periodistes especialitzats** en migració i drets humans
- 7 representants **d'organitzacions i associacions locals**
- 7 representants **d'organitzacions internacionals**.
- 2 representants de **l'administració pública**

• 4 professionals d'**atenció directa**

Les entrevistes i observacions es van complementar amb **tallers de fotografia participativa** adreçats a dones migrants al Senegal, el Marroc, Palerm i Catalunya, amb grups de entre 10 i 15 participants i facilitats per la revista Yemayá. Durant tres dies, en sessions de tres hores, les participants van treballar amb càmeres o telèfons mòbils per explorar, des de la seva pròpia perspectiva, què significa el procés de **tancament de fronteres en la migració** i com afecta els seus cossos i vides. Aquest mètode va permetre la creació, a més d'un espai de reflexió i expressió, d'una **reflexió profunda i col·lectiva**, amb un impacte terapèutic i de construcció comunitària per a les participants, a més de contribuir a la conscienciació pública mitjançant l'exposició final.

En la tercera fase, **les entrevistes** es van **transcriure de manera sistemàtica** i, si calia, es van traduir, garantint l'exactitud dels testimonis recollits. Posteriorment, es va dur a terme un procés de **codificació i anàlisi temàtica** per identificar patrons recurrents, els impactes diferenciats de les polítiques d'externalització i les diverses formes **d'agència, adaptació**

i resistència mostrades per les dones en contextos de mobilitat.

Per enfortir el **rigor analític de l'estudi**, es va aplicar un enfocament de **triangulació metodològica**, combinant els testimonis obtinguts en les entrevistes amb registres d'observació de camp i l'anàlisi de fonts documentals i normatives. A més, es van dur a terme processos de **revisió crítica i de contrastació interpretativa** amb actors locals i experts en enfocaments feministes i descoloniais, la qual cosa va permetre contextualitzar les conclusions, matisar les interpretacions i enfortir la validesa i la coherència de l'anàlisi.

Tot i que l'informe inclou **una revisió de les polítiques, acords i mecanismes d'externalització principals** promoguts per la Unió Europea i els seus estats membres, aquesta **anàlisi no s'aborda únicament des d'una perspectiva normativa** o institucional. La reconstrucció cronològica i contextual d'aquestes polítiques té com a objectiu facilitar la comprensió de com s'han **anat configurant progressivament els règims actuals de gestió de fronteres** i mobilitat a Senegal, Marroc i Tunísia, així com les transformacions que han provocat en les rutes

migratòries i en les condicions de vida de les persones en moviment.

No obstant això, el **focus analític central** de l'estudi rau en les **experiències, percepcions i conseqüències quotidianes** que aquestes polítiques tenen sobre les dones migrants. En conseqüència, la recerca té com a objectiu entendre com els mecanismes d'externalització afecten les seves **trajectòries vitals, els cossos i les formes de resistència de les dones**, tant a nivell material com emocional. En aquest sentit, l'anàlisi de polítiques serveix com a marc contextual i interpretatiu, mentre que les dades empíriques i experiencials formen **el focus principal de l'anàlisi**.

CONSIDERACIONS ÈTIQUES

Totes les dones en trànsit entrevistades per a aquest informe es mencionen de **manera anònima** amb noms ficticis al llarg de tot el document. D'altra banda, les organitzacions de la societat civil que hi van participar es mencionen de **manera anònima o s'identifiquen d'acord amb els seus desitjos expressos**. D'acord amb **estrictes protocols ètics**, s'hi van incloure els noms de les organitzacions que van donar el seu consentiment explícit, men-

tre que altres es van ocultar mitjançant la fórmula «organitzacions humanitàries sobre el terreny», tal com es va sol·licitar.

Els protocols ètics desenvolupats també incloïen:

Procés de consentiment flexible: No només es va obtenir el consentiment informat previ, sinó que aquest es va mantenir com un procés dinàmic durant tota la investigació, permetent que les participants modifiquessin o retiressin la seva participació en qualsevol moment sense repercussions.

Llenguatge accessible i contextualitzat: La informació sobre els protocols s'adaptava a les llengües i als nivells d'alfabetització de les participants, per garantir la plena comprensió dels seus drets i l'objectiu de la investigació.

Consentiment pel que fa al material audiovisual: En els casos en què es van utilitzar registres fotogràfics, a les participants se'ls va oferir l'opció d'anonimització parcial o total, i es va garantir el seu control sobre l'ús i la difusió de la seva imatge.

APROXIMACIÓ FEMINISTA

DESCOLONIAL

Aquesta recerca es fonamenta en una **metodologia inspirada en el feminisme decolonial**, entès com una manera de recercar, acompanyar i actuar políticament, que qüestiona la suposada neutralitat del coneixement i l'hegemonia de les **epistemologies eurocèntriques**. Aquest enfocament es fonamenta en **els principis de respecte, reciprocitat i reconeixement del coneixement situat** de les dones racialitzades, migrants, indígenes i del Sud Global, posicionant les seves experiències com a **fonts legítimes de coneixement**.

Des d'aquesta perspectiva, es rebutja una **lògica extractivista de producció de dades** en favor de la **construcció col·lectiva del coneixement**, on els cossos i les memòries s'entenen com a **territoris polítics** que cal cuidar. La metodologia s'estructura al voltant d'una **ètica de la cura i la justícia** que implica l'escolta activa, el reconeixement dels silencis, la garantia de la dignitat de les participants i la promoció de processos que contribueixin a la **resistència**, així com a la **cura i la transformació social**. En resum, l'objectiu és produir i compartir coneixement des d'una posició **d'horit-**

zontalitat, cura i questionament epistèmic, amb la finalitat de fer visibles i transformar les formes de violència heretades de la colonialitat.

Aquesta postura metodològica es planteja dins d'una **crítica de la colonialitat del poder³, el coneixement i l'ésser**, entenent que fenòmens com el racisme, el sexisme, la violència contra els migrants o l'explotació econòmica provenen de les continuïtats històriques del sistema colonial. En aquest sentit, la recerca qüestiona tant les **narratives dominants sobre la migració** com els **enfocaments feministes hegemònics** que tendeixen a universalitzar la categoria de 'dona' sense abordar les interseccions de **raça, classe, territori o estatut migratori**. També reconeix els cossos com a espais travessats per dinàmiques de control i violència, però també com a espais de **resistència, dignitat i re-existència**, on es generen noves formes de vida i comunitat.

En línia amb aquest marc, l'enfocament descolonial i feminista adoptat qüestiona les **estructures de poder** que han

3 Quijano, A. (2019). Colonialidad del poder, raza y capitalismo. *Debates En Sociología*, (49), 165-180.

modelat històricament el discurs sobre la migració, incorporant una perspectiva crítica sobre les **polítiques europees d'externalització de fronteres** i el seu impacte en les violacions de drets. Al mateix temps, l'estudi evita reduir les dones en moviment a una posició de victimització, i les reconeix com a **agents actives de canvi**, portadores de coneixements i experiències que són fonamentals per entendre i transformar aquestes realitats.

Metodològicament, aquest enfocament s'ha dut a terme mitjançant un **treball de camp participatiu** que combina diverses tècniques de recollida de dades. Les entrevistes amb actors institucionals i experts s'han complementat i triangulat de manera sistemàtica amb **entrevistes en profunditat amb dones migrants**, posant al centre les seves experiències personals de mobilitat, així com la **violència, la resistència i les realitats quotidianes** a què s'enfronten a Senegal, Marroc i Tunísia.

De manera complementària, s'han incorporat **tallers de fotografia** com a eina metodològica amb l'objectiu de la **cocreació de coneixement**. Aquests espais han permès ampliar els marcs tra-

dicionals de producció de coneixement —generalment dominats per l'escriptura acadèmica— integrant formes d'expressió basades en **l'oralitat, les emocions i la creació artística**. Aquest enfocament metodològic ha fomentat **dinàmiques d'intercanvi horitzontals**, en contraposició als models verticals i extractius, i ha ajudat a crear espais de **reconeixement i apoderament** per a les participants.

En general, aquest enfocament metodològic ha permès abordar la complexitat de les trajectòries migratòries de les dones al Senegal, al Marroc i a Tunísia des d'una **perspectiva holística**, posant en relleu tant la **violència estructural** a la qual s'enfronten com les seves estratègies de **resistència, agència i defensa dels seus drets**. D'aquesta manera, la recerca no només produeix evidències rellevants per a l'àmbit acadèmic, sinó que també contribueix a enfortir els processos de **transformació social** i a orientar **polítiques públiques més justes i sensibles** a aquestes realitats.

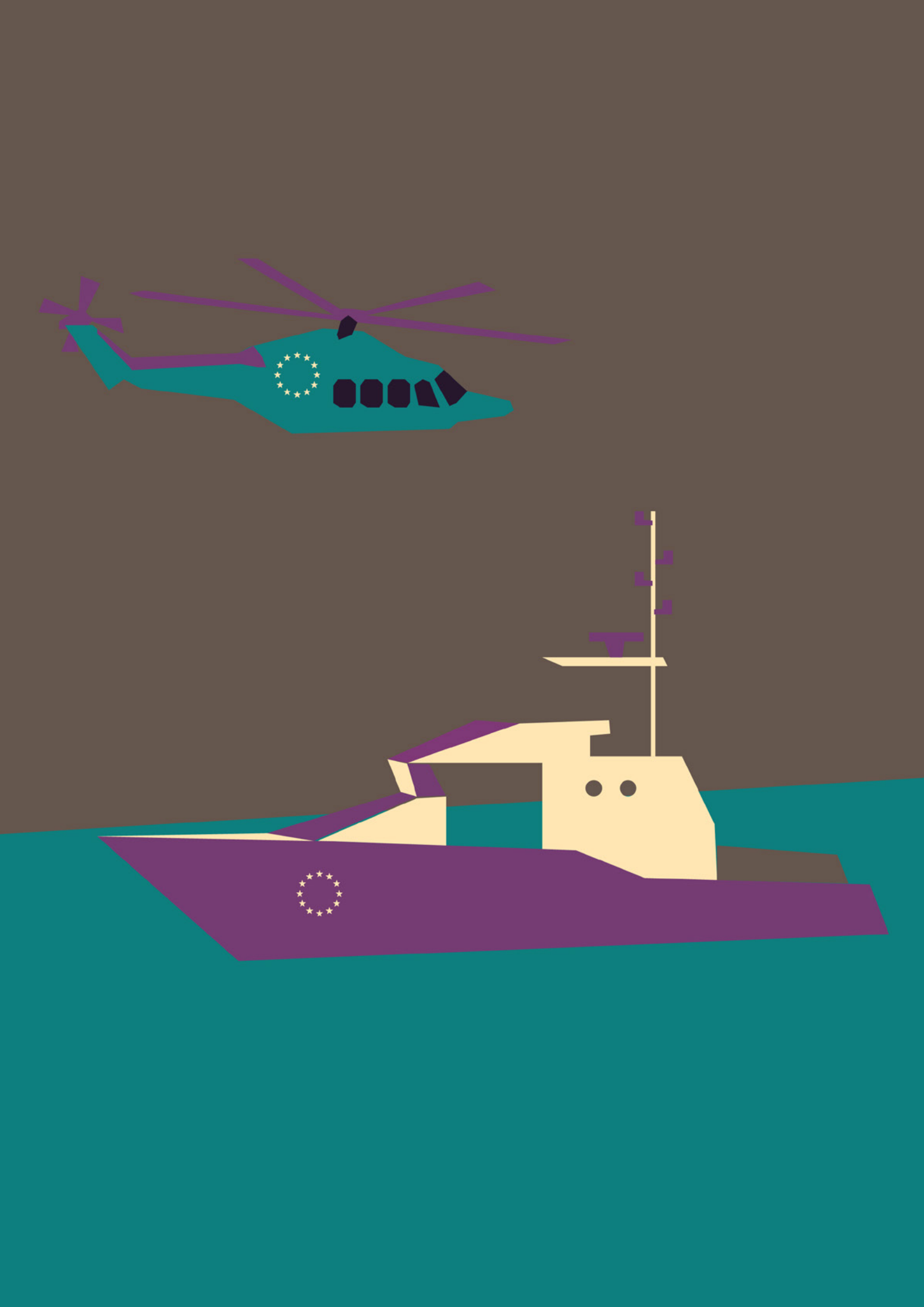
Per concloure aquesta secció, cal destacar que aquest enfocament és especialment rellevant per analitzar la violència en el corredor migratori, en la mesura que permet una **perspectiva crítica, si-**

tuada i transformadora. En particular, ajuda a destacar les **continuitats colonials** que impregnen les experiències de les dones en moviment, reconeixent que el racisme, el sexisme i la desigualtat econòmica són expressions contemporànies d'una **matriu històrica de dominació**. A més, ajuda a evitar l'**extraccionisme acadèmic** en construir relacions horitzontals i recíproques, desplaçant la lògica tradicional de la recerca cap a processos més col·laboratius i èticament responsables. Aquest enfocament també reconeix les dones migrants com a **productores de coneixement i subjecte polític**, valorant els seus coneixements, històries de vida i estratègies de resiliència, i promovent relacions basades en el reconeixement mutu en lloc de jerarquies de poder.

Finalment, aquest enfocament compromet la recerca amb la **transformació social**, garantint que els resultats s'estenguin més enllà de l'àmbit acadèmic i siguin accessibles i útils per a les mateixes comunitats, així com per influir en les polítiques públiques. La devolució dels resultats s'entén com una **pràctica ètica fonamental** destinada a contribuir als processos de **justícia global**.

Atès que l'equip de recerca és predominantment europeu, aquest enfocament també implica un exercici constant de **reflexivitat i autocrítica**, amb l'objectiu de reconèixer les pròpies posicions de privilegi i evitar la reproducció de les dinàmiques de poder colonial. En aquest sentit, la metodologia descolonial actua com una **guia ètica i política** que recorre tot el procés de recerca, orientant-lo cap a la **dignitat, la justícia i el ple reconeixement de les dones migrants com a titulars de drets**.

03

EXTERNALITZACIÓ DE FRONTERES
COM A POLÍTICA MIGRATÒRIA EUROPEA:
UNA PRÀCTICA CONSOLIDADA EN EL TEMPS

L'externalització del control fronterer consisteix en la **transfèrència**, per part dels estats **que acullen migrants** —generalment situats al Nord Global— de la responsabilitat de la gestió de la migració als **estats de trànsit**, és a dir, fora de les seves pròpies fronteres i generalment pertanyents al Sud Global, **cosa que** requereix la seva **cooperació directa o indirectament**. En el cas de la **Unió Europea**, l'externalització fronterera s'ha consolidat com una **estratègia integral per a la gestió de la migració**, convertint els seus estats membres del sud i de l'est en **filtres migratoris** en les principals rutes cap a Europa.⁴

L'estratègia d'externalitzar la gestió de la migració s'implementa a través de diversos mecanismes, inclosos els **règims de visats**, que regulen i restringeixen l'entrada mitjançant requisits administratius previs; **projectes de cooperació**

4 Bigo, D. (2005). Controls fronterers a la Unió Europea: Qui té el control? A D. Bigo i E. Guild (Eds.), *Controlling frontiers: Free movement into and within Europe*. Ashgate.

Gammeltoft-Hansen, T. (2011). L'externalització del control migratori europeu i l'abast del dret internacional dels refugiats. A B. Ryan i V. Mitsilegas (Eds.), *La primera dècada del dret migratori i d'asil de la UE*. Brill.

condicional, que vinculen l'ajuda econòmica o tècnica als compromisos dels països associats pel que fa al control migratori; i **acords bilaterals i multilaterals**, que estableixen compromisos formals per a la gestió conjunta dels fluxos migratoris i la readmissió de persones.

A aquests s'hi afegeixen els processos de **securitització**, que inclouen la cooperació policial i militar, així com finançament, formació i equipament destinats a enfortir les capacitats de **vigilància i control fronterers** als països d'origen i trànsit. Aquests instruments s'analitzaran més endavant en els casos específics de **Senegal, el Marroc i Tunísia**, per entendre com s'apliquen en contextos concrets. En conjunt, aquests mecanismes **busquen restringir o dificultar el moviment** de persones **abans que arribin al territori europeu**, descoratjant així la seva intenció d'arribar a Europa.⁵ En aquest informe, fem servir exemples representatius d'aquesta multiplicitat de mecanismes que consoliden l'estratègia d'externalització de la gestió migratòria

5 Tyszler, E. (2019). De la gestió de les mobilitats al control dels cossos de les dones: efectes de gènere de l'externalització de les fronteres de la UE al Marroc. *Comparative Migration Studies*, 7(1), 25.

des d'Europa cap a Senegal, el Marroc i Tunísia com a estudis de cas.

La **regió euromediterrània** s'ha vist particularment afectada per aquestes polítiques, que han provocat **violacions importants dels drets dels migrants** i, com es demostra en aquest informe, **violències específiques de gènere**. Tot i que les **polítiques per externalitzar la gestió de la migració** a Europa estan en vigor des de principis del segle XXI, aquest enfocament es va consolidar fermament entre el **2014 i el 2015**, quan l'arribada d'uns **dos milions de sol·licitants d'asil**, la majoria procedents de Síria, va posar de manifest la incapacitat de la **UE** per establir un **sistema comú d'acollida**.⁶

Davant d'aquesta **'crisi d'acollida**—per fer servir el terme crític encunyat per Fuentes Lara i Fanjul (2024)⁷—, **l'externalització es va convertir en la respos-**

6 Nicolosi, S. F. (2024). Externalització dels controls migratoris: una taxonomia de pràctiques i les seves implicacions en el dret internacional i europeu. *Netherlands International Law Review*, 71(1), 1–20.

7 Fuentes Lara, C., & Fanjul, G. (2024). Externalització. Caos, corrupció i control migratori sota l'aparença de cooperació europea. *Fundación porCausa*.

ta predominant, fins i tot davant de les **greus conseqüències humanitàries** de bloquejar l'arribada de migrants al territori europeu. Aquest enfocament es va reforçar després del naufragi davant la costa de Lampedusa el 2015, una tragèdia en què van morir aproximadament 700 persones.⁸ Aquest esdeveniment va impulsar la **creació de l'Agenda Europea de Migració**, centrada en la seguretat, el control fronterer i els acords de readmissió amb tercers països.⁹

Durant aquell període, el 2015, es va celebrar la **Cimera de Valletta**, que va marcar una fita en la **institucionalització d'aquesta política**. En aquesta trobada, la **UE** va acordar destinar **1.800 milions d'euros** als països africans —incloent-hi règims autoritaris— a canvi de la seva cooperació en qüestions de migració. El **Pla d'Acció** resultant de la cimera va establir compromisos específics amb **35 països africans**, en àrees com l'assistència

8 Kingsley, P. (20 d'abril de 2015). Desastre d'una embarcació de migrants al Mediterrani: es temen 700 morts. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-32371348>

9 Mirto, G. (2026). A la popa d'un vaixell: la política del dol per l'enfonsament del 18 d'abril de 2015. *Death Studies*, 50(3), 396–409.

tècnica sobre **retorns forçats** i el reforçament del **control fronterer**.¹⁰ Aquest model es basa en una lògica de **condicionalitat**, segons la qual, per garantir la continuïtat del finançament europeu, els **països receptors d'ajuda han d'assumir funcions de contenció** migratoria que impliquen tasques com la vigilància fronterera, les detencions i les deportacions.

La **Declaració UE-Turquia**, signada el **18 de març de 2016**, va marcar el següent **punt d'inflexió** en la consolidació de l'externalització com a pilar central de la **política migratòria de la Unió Europea**.¹¹ Amb el vell continent abocat a un context **d'arribada creixent de migrants**, especialment **d'Àsia Occidental**, i en absència d'una **resposta col·lectiva eficaç** dels Estats membres, la **UE** va optar per intensificar la seva estratègia i continuar delegant la **gestió de la migració a tercers països**.

10 Collet, E., & Le Coz, C. (2018). Després de la tempesta: Aprenent de la resposta de la UE a la crisi migratòria. Migration Policy Institute Europe.

11 Consell Europeu. (2016). Declaració UE-Turquia, 18 de març de 2016. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

Segons l'acord, Turquia es va comprometre a **readmetre tots els migrants en situació administrativa irregular** que arribessin a les **illes gregues** des del seu territori, inclosos els **sol·licitants d'asil**. A canvi, la **UE** va adoptar l'anomenat principi «**un per un**»: per cada ciutadà sirianet retornat de Grècia a Turquia, un altre seria reubicat de manera legal i segura des de Turquia a un estat membre de la UE. Aquest mecanisme anava acompanyat d'una sèrie **d'incentius financers i polítics** per a Turquia: **3.000 milions d'euros** per a l'assistència humanitària i la protecció; **6.000 milions d'euros** en ajuda financera per donar suport als refugiats al seu territori; promeses de reprendre les **negociacions d'adhesió a la UE**; així com possibles negociacions per a un sistema d'exempció de visats per als ciutadans turcs.¹²

L'acord va consolidar la fórmula, que s'havia estat gestant durant anys, de **cooperació condicional** que prioritza la contenció per sobre de la protecció, traspassant les responsabilitats de ges-

12 Demirbaş, E., & Miliou, C. (2024). Mirant l'acord UE-Turquia: les implicacions per als migrants a Grècia i Turquia. A R. Zapata-Barrero & I. Awad (Eds.), *Migracions a la Mediterrània*. Springer.

tió de la migració als països de trànsit a canvi de recursos financers i promeses diplomàtiques.¹³ Aquesta lògica subjacent ha servit de base per a la formulació **d'acords similars amb altres estats de la regió euromediterrània**, establint un precedent que normalitza la transferència de funcions de control a tercers països, sovint fora dels mecanismes de supervisió democràtica i sense garanties adequades de protecció dels drets.¹⁴

La literatura recent fa referència a una **lògica d'«informalitat formal»**¹⁵, on l'enfocament europeu tracta la **mobilitat legal com una qüestió residual, subordinada als interessos** econòmics i labo-

13 Ulusoy, O. (2025). Finançament de l'externalització: el paper que tenen els fons de la UE en la configuració de les polítiques d'asil i migració de Turquia. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 23(1), 91-103.

14 McGregor, E., Godin, M., Jumbert, M. G., & Ike, N. (2025). Condicionalitat, compensació o totes dues? Experiències comparades de cooperació de tercers països en matèria de migració amb la UE. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 23(1), 47-61.

15 Cardwell, P. J., & Dickson, R. (2023). «Informalitat formal» en la governança migratoria externa de la UE: el cas de les associacions de mobilitat. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 49(12), 3121-3139.

erals europeus. De fet, la **restricció en la concessió de visats** és una mesura clau de les polítiques d'externalització, sovint passada per alt en favor de mesures més visibles per als mitjans de comunicació. **La qüestió dels visats és decisiva en la normalització de l'exclusió** practicada pels consolats i les ambaixades.

La concessió de visats està regulada per criteris **molt restrictius** que afavoreixen aquells amb **recursos econòmics, vincles familiars o laborals amb el país de destinació i documentació oficial**, que no sempre està disponible de manera immediata. Aquest sistema actua com un **filtre preliminar per a qualsevol intent d'entrada**, traslladant el control fronterer als països d'origen, a través de l'administració europea i les seves representacions en països tercers. La seva lògica és **preventiva i selectiva**, i converteix el visat en una eina eficaç per generar 'il·legalitat' en restringir greument els canals d'entrada regular¹⁶. Així, el **visat d'Schengen** — una fita de la integració eu-

16 Neumayer, E. (2006). Accès desigual als espais estrangers: Com els estats utilitzen les restriccions de visats per regular la mobilitat en un món globalitzat. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 31(1), 72-84.

ropea, l'intercanvi i la mobilitat — constitueix, alhora, **l'instrument principal per controlar l'accés a la mobilitat cap a Europa de les persones de països no comunitaris**.

La **fitxa més recent i ambiciosa en el sistema europeu d'asil i migració** es va adoptar el 2024, amb la introducció del **Nou Pacte sobre Migració i Asil**. El Pacte reforça encara més la **lògica d'externalització**, ja que estableix, entre altres elements, un **procediment de control obligatori a les fronteres exteriors** per a totes les persones que entren irregularment a la UE. També introdueix un **mecanisme de solidaritat flexible entre els Estats membres**, ja que cada Estat membre pot decidir com aplicar-lo pagant quotes establertes per persona acollida. Tot i que el Pacte es va adoptar el 2024, la majoria de les seves disposicions començaran a aplicar-se progressivament a partir del 2026¹⁷.

Al mateix temps, la UE està promovent **iniciatives i debats polítics estretament relacionats amb la gestió de la migració**, però que no formen part del Pacte

17 González Enríquez, C. (2024). El Pacte de la UE sobre migració i asil: context, reptes i limitacions (ARI 67/2024). Elcano Royal Institute.

aprovat el 2024. Aquests inclouen **negociacions per enfortir el sistema europeu de retorns**, amb propostes per **accelerar les deportacions i harmonitzar les decisions de retorn**, mitjançant l'obtenció **d'acords amb països tercers per cooperar en el control migratori**.¹⁸

En aquest sentit, l'abril de 2025, la Comissió Europea va proposar una **llista comuna de 'països d'origen segurs'**, amb l'objectiu **d'accelerar els procediments de retorn i reduir el temps de tramitació de les sol·licituds d'asil de sis a tres mesos**. Entre els països inclosos hi ha **el Kosovo, Bangladesh, Colòmbia, Egipte, l'Índia, el Marroc i Tunísia**, amb l'argument que tenen **taxes de reconeixement de protecció internacional baixes** (per sota del 5 %) i compten amb institucions capaces de garantir drets. Aquesta proposta ha rebut **fortes crítiques d'organitzacions de drets humans**¹⁹, que afirmen

18 Comissió Europea. (11 de març de 2025). Migració: la Comissió proposa un nou enfocament europeu per a les devolucions. Comissió Europea, Direcció General de Migració i Afers Interns. https://commission.europa.eu/news-and-media/news/migration-commission-proposes-new-eu-ropean-approach-returns-2025-03-11_en

19 Amnistia Internacional. (18 de desembre de 2025). UE: Les noves normes sobre asil i «països segurs» mi-

que **les condicions reals en aquests països no s'estan avaluant correctament** i que factors com la **repressió política, el racisme institucional i les violacions contra els migrants** s'estan ignorant sistemàticament, així com el fet que alguns d'aquests països, com **Tunísia, no compleixen els criteris establerts a la Directiva de procediments d'asil de la UE**.

A través d'aquestes fites, forjades entre el 2015 i l'actualitat, la Unió Europea ha dissenyat i desenvolupat un **marc financer, tècnic i legislatiu destinat a bloquejar l'arribada de persones al territori europeu**, reforçant una **lògica perversa** segons la qual els països dependents de l'ajuda s'hi sotmeten a canvi d'assumir responsabilitats de control migratori que no són seves. Com veurem en aquest informe, aquestes formes de control sovint van acompanyades de **pràctiques vio-**

nen els fonaments de la protecció dels refugiats. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/12/eu-new-rules-on-asylum-and-safe-countries-undermine-the-foundation-of-refugee-protection/>

Human Rights Watch. (2 de juliol de 2025). Declaració conjunta: les propostes de la UE sobre «país segur» i retorns minarien greument la protecció i la dignitat humana. <https://www.hrw.org/news/2025/07/02/joint-statement-eu-safe-country-and-return-proposals-would-seriously-undermine>

lentes, dutes a terme per actors estatals i no estatals i, per tant, a través d'accions que no són ni transparents ni regulades. Aquest procés ha tingut **implicacions i impactes específics sobre les persones migrants en trànsit** als països on s'implementen aquestes polítiques.

En primer lloc, ha provocat **canvis constants en les rutes migratòries**, que esdevenen més llargues, perilloses i costoses a mesura que s'endureixen els controls en certs punts. A més, ha contribuït a **l'augment de la irregularitat i la precarietat** en restringir sistemàticament els canals legals de mobilitat i forçar les persones a recórrer a rutes clandestines. Aquestes polítiques també generen **situacions d'estancament prolongat als països de trànsit**, on milers de persones queden atrapades sense accés efectiu als drets o als mecanismes de protecció. En aquest context, s'intensifiquen la **violència, les detencions arbitràries, les expulsions col·lectives i els anomenats "retorns en calent"**²⁰, creant escenaris

20 «Retorn en calent» fa referència a la pràctica per la qual les autoritats frontereres expulsen immediatament els migrants o sol·licitants d'asil que han creuat una frontera, sense dur a terme un procediment administratiu individualitzat ni garantir l'accés a l'assistència jurídica, la interpretació o la protecció internacional.

de vulnerabilitat estructural que afecten la població migrant en general.

Tot i que aquestes conseqüències afecten totes les persones en moviment, les **dones migrants n'afronten d'específiques i agreujades**. La migració és una experiència profundament marcada per **les desigualtats de gènere, raça, classe i altres formes d'opressió**. Aquestes interseccions influeixen en cada etapa del viatge migratori, des dels motius de partida fins a les circumstàncies viscudes als països de trànsit i de destinació. En aquest context, les dones s'enfronten a un **continuum de violència** que es manifesta abans, durant i després de la migració, la qual cosa posa de manifest com la **violència estructural, simbòlica i física** estan entrelaçades al llarg de tot el procés migratori²¹.

En conseqüència, les **situacions d'immobilitat, bloqueig i retorn** que resulten dels acords d'externalització tenen impactes específics en les dones. A més, la **manca de rutes legals i segures** les

obliga a emprar rutes més llargues i perilloses, exposant-les a innombrables casos de violència, inclosa la violència física, psicològica i sexual. Al mateix temps, els **riscos d'explotació laboral i sexual** s'intensifiquen, especialment en sectors informals i altament precaris. La dependència de xarxes informals per obtenir allotjament, protecció o ingressos augmenta la seva vulnerabilitat a l'abús i la coacció. Al mateix temps, les polítiques migratòries continuen fent invisibles les seves experiències i necessitats específiques, ja que estan dissenyades sobre la base de **suposicions androcèntriques i eurocèntriques**. Tot això es tradueix en obstacles particulars per accedir a **la protecció internacional, als mecanismes de denúncia i als serveis de suport**, i d'aquesta manera es reproduïxen les desigualtats de gènere estructurals dins del règim fronterer externalitzat.

A continuació, presentem una anàlisi de tres casos d'estudi —Senegal, Marroc i Tunísia—, **tres països que han estat objectius clau en els processos d'externalització europeus**. Examinarem com, en cadascun d'aquests països, s'articulen els **acords de migració implementats per la Unió Europea i els seus estats membres**, i els **impactes específics de gènere** que tenen en la vida quotidiana de les dones migrants subsaharianes.

21 Cockburn, C. (2004). The continuum of violence: A gender perspective on war and peace. A W. Giles i J. Hyndman (dirs.), *Sites of Violence: Gender and Conflict Zones* (pp. 24-44). University of California Press.

DESPLAÇAMENT DE LA FRONTERA EUROPEA

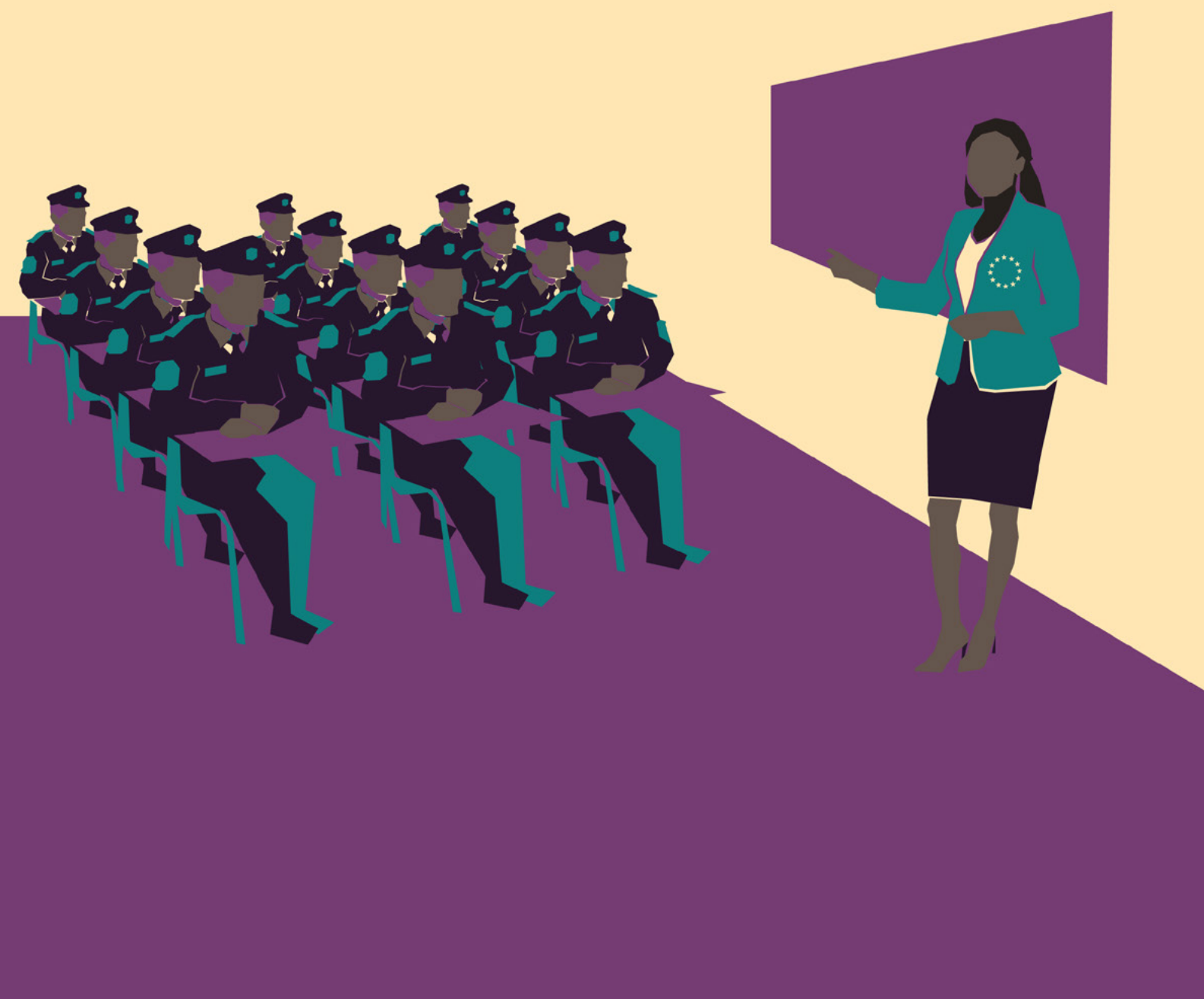
- UNIÓN EUROPEA (FRONTERA FÍSICA)
- PAÏSOS OBJECTE D'ESTUDI (FRONTERES EXTERNALITZADES)
- RUTES MIGRATÒRIES TERRESTRES
- RUTES MIGRATÒRIES MARÍTIMES

Mapa d'elaboració pròpia

04

MARROC

04.1

Un règim híbrid: context polític i gestió interna de la migració al Marroc

El paper del Marroc en la gestió i coordinació de la política migratòria de la Unió Europea és estratègic i de vital importància a causa de la seva posició geogràfica. **El Marroc és l'únic país del continent africà que comparteix una frontera terrestre amb territori europeu** (a través de Ceuta i Melilla) i és un actor clau en les rutes marítimes del centre del Mediterrani i de l'Atlàntic.

Des de l'any 2000, i arran de l'augment dels fluxos migratoris a través del Marroc, els Estats membres de la Unió Europea han intensificat i prioritzat la seva relació amb Rabat. Tal com assenyala Delkàder-Palacios, A. (2023)²², un dels al·licients que va donar lloc a un escenari marcat per l'islamofòbia, la intensificació dels fluxos migratoris i la securització en l'escenari mundial van ser els atemptats de l'11-S als Estats Units i

²² Delkàder-Palacios, A. (2023). La política migratòria del Marroc com a eina per a la seguretat i la diplomàcia: equilibris i interessos. *Journal of Mediterranean International Studies*, 35, 274-306.

la posterior *Guerra contra el Terrorisme*²³, liderada per l'administració Bush. Tot això es va replicar i intensificar al territori marroquí el 2003, arran dels atemptats de Casablanca perpetrats pel Grup de Combatents Islamistes Marroquins (GICM), una filial d'Al-Qaida.

A partir del 2003, els intents de saltar la tanca de Ceuta i Melilla, juntament amb la idea que la *Guerra contra el Terrorisme* es podia replicar al Marroc, van portar a una creixent securització de l'estat marroquí. Com va assenyalar **Salaheddine Lemaizi**, periodista marroquí i director del **mitjà ENASS, en una entrevista per a aquest informe**: «Entre el 2005 i el 2007, el Marroc va actuar com la 'força policial d'Europa' en incidents com els de Ceuta i Melilla, la qual cosa evidencia la influència de l'agenda europea».

²³ La Guerra contra el Terrorisme va ser la resposta militar i política llançada pels Estats Units per neutralitzar organitzacions terroristes com Al-Qaida, que es va estendre més enllà de l'Afganistan fins a l'Iraq i altres regions.

« LA MIGRACIÓ FORMA PART DE LA DIPLOMÀCIA MARROQUINA. EPISODIS COM LA CRISI DE CEUTA DEL 2021 DEMOSTREN LA CAPACITAT DE L'ESTAT D'OBRIR O TANCAR FRONTERES SEGONS ELS SEUS INTERESSOS »

Salaheddine Lemaizi, periodista i director d'ENASS

En aquest context, la trajectòria del Marroc revela un model clàssic i ben consolidat d'externalització fronterera, basat en la securització, la cooperació policial i la instrumentalització política dels fluxos migratoris.

Segons l'Índex de Democràcia de The Economist del 2024, el Marroc ha funcionat durant dècades sota un **règim híbrid**²⁴, actualment centrat en la monarquia de Mohammed VI. Hi ha eleccions, partits polítics i un Parlament, però el poder de decisió real resideix en la monarquia, l'autoritat de la qual controla les esferes estratègiques de la seguretat, la política exterior i la gestió de la migració.

²⁴ Els règims híbrids, segons la [classificació de The Economist](#), són països situats en una zona grisa entre la democràcia i l'autoritarisme, on coexisteixen elements de tots dos sistemes. Aquests països poden tenir institucions democràtiques com ara sistemes electorals, però sovint es caracteritzen per un debilitament dels controls i equilibris o per una pèrdua del marc institucional.

Les decisions estratègiques sobre seguretat, control fronterer i cooperació amb la Unió Europea es prenen dins del Palau Reial i **queden fora de l'abast del debat públic i del control efectiu del Parlament i del poder judicial**. Tot i que el Marroc té formalment una separació de poders, aquesta està debilitada, ja que els principals mecanismes institucionals de control i equilibri tenen una capacitat limitada per supervisar o impugnar les decisions de l'Executiu. Aquest marc restrictiu crea les condicions ideals perquè l'externalització de les fronteres europees cap al Marroc es dugui a terme sense friccions internes.

La política migratoria marroquina forma part d'una narrativa més àmplia que retrata el país com a "modernitzador" i un "líder humanitari", mentre que internament la mobilitat subsahariana es tracta com una qüestió de seguretat i ordre públic. El règim marroquí utilitza **la migració com una eina de pressió diplomàtica** i negociació amb la Unió Europea i Espanya. La crisi de Ceuta del maig de

«QUAN SORTIM A COMPRAR, LA POLICIA ENS DEMANA ELS PAPERS. SI NO ELS TENS, ET POSEN EN UN CAMIÓ. DE VEGADES ENS HAN DEIXAT LLUNY DE LA CIUTAT SENSE DINERS NI AIGUA»

Dones migrants entrevistades

2021²⁵ va posar de manifest aquesta instrumentalització després de la relaxació dels controls fronterers durant dos dies. Com explica el director d'ENASS: «La migració forma part de la diplomàcia marroquina. Episodis com la crisi de Ceuta del 2021 demostren la capacitat de l'estat d'obrir o tancar fronteres segons els seus interessos ».

Així, quan el Marroc “tensa les cordes” del control després d'acords diplomàtics, s'intensifiquen les batudes i les deportacions internes, així com la violència policial contra les comunitats migrants.

A escala interna, la legislació marroquina s'ha construït sota una lògica ambivalent marcada per l'externalització de les fronteres de la Unió Europea. Tal com assenyalen Daniela Lo Coco i Eloísa González (2021)²⁶, la lògica dual de «protec-

ció-deportació» respon a les exigències establertes per la institució europea, que es resumeixen en acords de readmissió, cooperació en el control fronterer i planificació conjunta, que animen el Marroc a convertir-se en un país de trànsit completament bloquejat i congestionat per les pressions externes.

El 2013, el Marroc va desenvolupar l'**Estratègia Nacional sobre Immigració i Asil (ENIA)**. Com explica la periodista Lemaizi:

“El 2013 hi va haver un gir amb l'**ENIA**, acompanyat d'una gran operació de regularització (2014 i 2017) que va permetre a unes 48.000-50.000 persones obtenir permisos de residència. Va ser un moment excepcional: hi havia un discurs humanista, una obertura institucional i una voluntat d'integrar.”

Tanmateix, segons el mateix Lemaizi:

(2021). La lògica dual de l'externalització europea: protecció i deportació al Marroc. CIDOB Journal of International Affairs, 129, 79-106.

«A partir del 2018, l'estratègia va començar a debilitar-se a causa de factors geopolítics i tensions diplomàtiques ».

La política migratori marroquina no opera principalment a les seves fronteres, sinó dins del mateix país. Dones com Lisa i Christine, que van participar en les entrevistes per a aquest informe, la descriuen de la següent manera: «Quan sortim a comprar, la policia ens demana els papers. Si no els tens, et posen en un camió. De vegades ens han deixat lluny de la ciutat sense diners ni aigua.» La Direcció de Migració i Vigilància de Fronteres és responsable de les operacions de vigilància marítima i terrestre, la coordinació policial, les batudes de barri, els desnonaments i les deportacions internes cap al sud del país.

Les **forces de seguretat duen a terme desnonaments forçosos** des de ciutats del nord com Nador o Tànger cap a regions del sud com Agadir o fins i tot Mídel, enmig del desert, sense explicació ni procediment legal. Tal com denuncia

el **Grup Antiracista per al Suport i la Defensa dels Estrangers i Migrants (GADEM)**: «Fins i tot les dones embarassades o les que tenen nens petits són pujades a autobusos. No hi ha protecció, només càstig.»

Salaheddine Lemaizi descriu el que anomena una “guerra de baixa intensitat” contra els migrants: “Operatius i detencions sistemàtics, desplaçament intern forçat: Cada nit surten autobusos de Rabat que transporten migrants indocumentats a ciutats del centre i del sud (Khouribga, Béni Mellal, Kalaa, Agadir...), la qual cosa genera una fatiga psicològica acumulada que empeny cap al retorn voluntari finançat per l'OIM i una violència estructural i silenciosa”.

A aquestes pràctiques repressives s'hi suma la manca de supervisió democràtica i la limitada independència judicial ja esmentades, que faciliten la cooperació amb la Unió Europea i donen lloc a pràctiques perjudicials per a la població migrant.

04.2

El Marroc i l'externalització europea

La gestió migratòria del Marroc amb altres actors s'estructura en tres nivells diferents que ajuden a identificar la seva arquitectura jurídica i política: els acords bilaterals amb Espanya; els marcs i acords establerts amb la Unió Europea; i les decisions jurídiques i polítiques del propi estat marroquí.

A nivell bilateral entre el Marroc i Espanya, l'Acord de Readmissió de 1992²⁷ és la pedra angular de la cooperació migratòria. Això va regular el moviment de persones, així com el trànsit i la readmissió de nacionals estrangers, establint les bases per retornar al Marroc tant els seus propis nacionals en situació irregular com els migrants de països tercers que havien entrat a Europa a través d'aquest

país nord-africà. Tot i que no va entrar formalment en vigor fins al 2012, es va utilitzar de facto com a marc per a retorns immediats, especialment a la frontera sud d'Espanya.

El 2007 es va signar un acord sobre menors no acompanyats²⁸ per facilitar la repatriació dels menors marroquins a territori espanyol. Posteriorment, l'Acord de Cooperació Policial del 2010²⁹ va enfortir

28 Ministeri d'Afers Exteriors i Cooperació d'Espanya. (22 de març de 2013). Acord entre el Regne d'Espanya i el Regne de Marroc sobre cooperació en la prevenció de l'emigració il·legal de menors no acompanyats, la seva protecció i el seu retorn acordat, conclòs a Rabat el 6 de març de 2007. Butlletí Oficial de l'Estat (núm. 70). https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2013-3140

27 Ministeri d'Afers Exteriors d'Espanya. (25 d'abril de 1992). Aplicació provisional de l'Acord entre el Regne d'Espanya i el Regne de Marroc sobre el moviment de persones, el trànsit i la readmissió de tercers països entrats il·legalment, signat a Madrid el 13 de febrer de 1992. Butlletí Oficial de l'Estat (núm. 100). <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1992-8976>

29 Ministeri de l'Interior d'Espanya. (15 de maig de 2012). Acord entre el Govern del Regne d'Espanya i el Regne de Marroc sobre l'establiment de Centres de Cooperació Policial i Duanera, conclòs «ad referendum» a Madrid el 16 de novembre de 2010. Butlletí Oficial de l'Estat (núm. 116). https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2012-6365

«FRONTEX FA ANYS QUE
FORMA EL MARROC EN LA
INTERCEPCIÓ I EL RESCAT
DE MIGRANTS A ALTA MAR»
El País

la cooperació fronterera, i el Tractat de Cooperació en matèria de Seguretat del 2019³⁰ va ampliar la cooperació en àmbits com el terrorisme i la delinqüència organitzada, consolidant un marc integral per a la seguretat compartida.

En el marc de la **cooperació amb la Unió Europea**, L'Associació per a la Mobilitat UE-Marroc de 2013³¹ destaca com el primer acord d'aquest tipus entre la UE i un país mediterrani. Tot i que no és vincu-

lant, establia compromisos recíprocs: Rabat es va comprometre a avançar en un acord de readmissió amb la UE, mentre que la institució europea va oferir cooperació tècnica i financera, així com negociacions sobre la gestió de visats a través de l'Acord de Facilitació de Visats³².

L'octubre de 2019 es va reprendre oficialment el Grup de Treball sobre Migració **de la UE** i el Marroc, obrint camí a les negociacions amb l'**Agència Europea de Gestió de Fronteres i Guàrdia Costanera**, també coneguda com a **Frontex**³³, l'actor operatiu principal. Tot i que no hi

30 Ministeri d'Afers Exteriors, Unió Europea i Cooperació d'Espanya. (7 d'abril de 2022). Acord entre el Regne d'Espanya i el Regne de Marroc sobre cooperació en l'àmbit de la seguretat i la lluita contra la delinqüència, conclòs a Rabat el 13 de febrer de 2019. Butlletí Oficial de l'Estat. https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2022-5595

31 Consell de la Unió Europea. (2013). Declaració conjunta per establir una associació de mobilitat entre el Regne de Marroc i la Unió Europea i els seus Estats membres (ST-6139-2013 ADD 1 REV 2). <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6139-2013-ADD-1-REV-2/es/pdf>

32 Atalayar. (8 de juny de 2013). Acord entre la UE i el Marroc per facilitar la immigració i la mobilitat. <https://www.atalayar.com/articulo/sociedad/acuerdo-ue-marruecos-facilitar-inmigracion-movilidad/20130608012107150867.html>

33 La seva funció principal és donar suport a la gestió de les fronteres exteriors de l'espai Schengen. Per a això, coordina operacions conjuntes, duu a terme vigilància aèria i terrestre, i combat el tràfic de persones i altres delictes transfronterers.

ha una presència física oficial de Frontex al Marroc, l'agència ha proporcionat **formació especialitzada a la guàrdia costanera i als gendarmes marroquins en vigilància marítima, cerca i rescat, i la detecció de documentació falsa**. Segons mitjans de comunicació com El País, «Frontex fa anys que forma el Marroc en la intercepció i el rescat de migrants a alta mar».³⁴ Aquesta formació ha ajudat a professionalitzar les operacions del Marroc a l'Estret, al Mediterrani i a l'Atlàntic.

La consolidació d'aquesta relació va assolir un nou nivell el 2023, quan la UE va anunciar un paquet de suport de 500 milions d'euros fins al 2027 destinat a enfortir la cooperació en matèria de migració amb el Marroc, que inclou aproximadament 300 milions d'euros en suport financer i 200 milions d'euros en assistència tècnica, equipament i formació per a les forces de seguretat, segons El País³⁵.

34 Abril, G., & Martín, M. (5 de maig de 2021). Frontex forma el Marroc en el rescat de migrants. El País. <https://elpais.com/espana/2021-05-05/frontex-instruye-a-marroquinos-en-el-rescate-de-inmigrantes.html>

35 Martín, M. (14 d'agost de 2022). El Marroc rebrà 500 milions d'euros de la UE per controlar les seves fronteres. El País. <https://elpais.com/espana/2022-08-15/>

En els darrers anys, **el Marroc ha reforçat aquestes forces amb el suport europeu**. La Gendarmeria i la Marina Reial han rebut embarcacions inflables de casco rígid, vehicles 4x4, equipament de visió nocturna i helicòpters lleugers finançats per Espanya i la Unió Europea. A més de la UE, **les institucions espanyoles tenen un paper clau en la col·laboració amb les forces de seguretat marroquines**. La Guàrdia Civil i la Policia Nacional mantenen destacaments i oficials de lligam a Marroc. Equips conjunts de vigilància costanera hispano-marroquins operen a Dakhla i Tànger. A Tànger i a Algecires, hi ha un Centre de Coordinació Policial Hispano-Marroquí que facilita la comunicació en temps real sobre la sortida de petites embarcacions o els intents de saltar la tanca³⁶.

Fatima Ait Ben Lmadani, investigadora i professora a la Universitat Mohammed V de Rabat, explica la posició estratègica del país:

marruecos-recibira-500-millones-de-la-ue-para-que-controle-sus-fronteras.html

36 Europa Sur. (2023). El Centre de Cooperació Policial Hispano-Marroquí a Algeciras. https://www.europasur.es/algeciras/seguiridad-centro-cooperacion-policial-hispano-marroqui_0_1816018559.html

«El control fronterer és fonamental per al Marroc a causa de la seva proximitat a Espanya. Com Turquia o Mèxic, és un país situat en una posició geopolítica clau i rep recursos econòmics i cooperació per evitar les sortides cap a Europa. Això crea una profunda contradicció, ja que, d'una banda, el Marroc ha de tancar i assegurar les seves fronteres per a la UE, mentre que, de l'altra, manté una política africana».

Per la seva banda, **Mamadou Boye Diallo**, coordinador administratiu del **Col·lectiu de Comunitats Subsaharianes al Marroc (CCSM)**, afirma que: «La política marroquina no existeix per a nosaltres; existeix per servir l'agenda europea».

En conjunt, la cooperació migratòria entre el Marroc, la Unió Europea i Espanya forma un sistema d'externalització en què Rabat actua com a actor estratègic i

com a 'policia' regional, rebent finançament, equipament i cooperació tècnica a canvi de reforçar el control fronterer i contenir els fluxos cap a Europa, dins d'un marc constant de negociació política i dependència mútua.

2003

LLEI 02-3 SOBRE ESTRANGERIA: CRIMINALITZACIÓ DE LA MIGRACIÓ IRREGULAR

2013

ASSOCIACIÓ PER A LA MOBILITAT ENTRE LA UNIÓ EUROPEA I EL MARROC

2019

REACTIVACIÓ DEL GRUP DE TREBALL ENTRE LA UNIÓ EUROPEA I EL MARROC

Infografia d'elaboració pròpia

2010

ACORD DE COOPERACIÓ POLICIAL AMB ESPANYA

2014

PRIMERA CAPANYA DE REGULARITZACIÓ AL MARROC (SNIA)

2021

CRISI DE CEUTA

04.3

Impactes de gènere de les polítiques d'externalització i bloqueig

El Marroc s'ha convertit en un país de destí forçat per als migrants subsaharians, una situació que també afecta les dones migrants, que han estat a l'avantguarda d'una tendència cap a la feminització de la migració. Segons dades de l'ONU del 2020³⁷, **les dones representen el 48,5 % de la immigració regular al Marroc**, mentre que altres fonts, com l'Enquesta Nacional sobre Migració Forçada del 2021³⁸, situen la taxa de feminització de la població migrant al voltant del 40-41 %. A això s'hi sumen els fluxos de migració irregular, que també inclouen una alta proporció de dones, tot i que la recollida de dades en aquest àmbit és més limitada.

37 Infomigrants. (6 d'octubre de 2023). El Marroc, cada cop més un país de destinació per a dones de l'Àfrica subsahariana. <https://www.infomigrants.net/fr/post/52374/le-maroc-de-plus-en-plus-un-pays-de-destination-pour-les-femmes-dafrique-subsaharienne>

38 Lemaizi, S. (9 de gener de 2023). Perfil migratori del Marroc: 5 xifres per entendre'l. ENASS. <https://enass.ma/profil-migratoire-du-maroc-5-chiffres-pour-comprendre/>

La majoria de dones migrants subsaharianes al Marroc provenen de **l'Àfrica Occidental i Central**, amb un nombre especialment elevat de nacionals de Senegal, Guinea Conakry, Costa d'Ivori, Mali, Camerun i la República Democràtica del Congo. Pel que fa a l'àmbit laboral, la feminització de la migració està estretament lligada a la segmentació del mercat laboral. Les dones migrants subsaharianes estan especialment concentrades en sectors com les feines domèstiques i de cura, l'agricultura, el sector comercial informal i, en els darrers anys, els centres de trucades.

Malgrat les campanyes de regularització llançades pel Marroc el 2014 i el 2017 com a part de l'esmentada Estratègia Nacional d'Immigració i Asil, l'estatus administratiu de moltes dones continua sent precari. En la primera campanya de regularització, **el 44 % de les persones regularitzades van ser dones**, la qual cosa significa que aproximadament 13.000 dones van obtenir un permís de residèn-

cia³⁹. No obstant això, des del 2019, la situació de bloqueig, la impossibilitat de renovar els permisos i el retrocés en les polítiques de regularització han tornat a ubicar les dones en situacions d'irregularitat i vulnerabilitat.

DEPORTACIONS NORD-SUD I IMMOBILITZACIÓ FORÇADA

L'externalització de les fronteres ha convertit el Marroc en una **zona de contenció** on el trànsit esdevé **un estancament prolongat**. Com assenyala la professora Lmadani, en una entrevista per a aquest estudi, per a la majoria de dones subsaharianes el Marroc no és una destinació final, sinó un **punt de trànsit cap a Europa**. Tanmateix, moltes acaben "assentant-se de facto, no de jure". Aquesta distinció és clau: no és una elecció lliure, sinó l'efecte d'una política que **bloqueja el moviment** i reorganitza la vida en condicions **d'espera forçada**.

Aquesta espera no és neutra, sinó que es viu com **un esgotament físic i un col-**

39 Lemaizi, S. (9 de gener de 2023). Perfil migratori del Marroc: 5 xifres per entendre'l. ENASS. <https://enass.ma/profil-migratoire-du-maroc-5-chiffres-pour-comprendre/>

lapse emocional. La Lisa ho expressa en termes que condensen la **violència estructural del bloqueig**: "He intentat creuar tres vegades. Cada vegada era més difícil. Vam dormir al bosc durant setmanes... Ja no tinc ni forces ni diners. No puc ni avançar ni tornar enrere. Soc aquí, però no pertanyo a cap lloc." La frase "no pertanyo a cap lloc" revela la producció d'una **subjectivitat suspesa entre territoris**, on l'externalització genera no només **immobilitat física**, sinó també **una pèrdua d'identitat**.

L'impacte de gènere esdevé encara més evident quan la immobilitat s'entrecrua amb la **maternitat**. Christine explica que va intentar creuar el 2023 quan estava de sis mesos d'embaràs. Mentre es preparava per a la travessa, la van portar al desert, on va passar un mes "com una fugitiva: sense prou aigua, sense diners, sense hospitals". Havia interromput l'atenció prenatal a **Costa d'Ivori** amb l'esperança de donar a llum a Espanya en millors condicions. L'externalització, en aquest cas, remodela **l'experiència de l'embaràs i la trasllada al terreny de la clandestinitat i l'exposició al risc**.

Després del fracàs del pas, la Christine va donar a llum a Laayoune, completament

sola. Aquesta **solitud** no és només anecdòtica; és el resultat de les **deportacions internes** que **trenquen les xarxes de suport** i dispersen les dones per diferents ciutats. Explica que si la policia troba migrants en una casa, “truca a altres agents i deporta tot el grup a una altra ciutat, ‘per no tacar la imatge del país’”. Aquesta lògica del **desplaçament intern** impedeix qualsevol forma **d’estabilització** i agreuja la **precarietat**, especialment per a les dones amb **fills a càrrec**.

La coordinadora de Salut de l'**Organització Internacional per a les Migracions (OIM)** de **les Nacions Unides** a Rabat,

Luciana Ceretti, descriu aquest escenari com “**un punt mort en el procés migratori**”. Moltes dones han intentat creuar dues o tres vegades, i cada intent fallit porta a “**una profunda frustració**, la reaparició de traumes passats i l’empitjorament de patologies de salut latents”. Els fracassos repetits no són només un contratemps logístic; són un **cop acumulatiu per a la salut mental**. L’externalització produeix una **economia emocional d’«échec»** (fracàs o fallida, si ho traduïm a al català) que resulta en **insomni, ansietat i una sensació de valer menys**. La Lisa ho expressa en termes físics: “Quan penso en tot el que vam passar al bosc,

«ENS AJUEM MÚTUAMENT. QUAN UNA DE NOSALTRES TÉ UNA MICA DE DINERS, ELS COMPARTEIX... PARLAR ÉS MEITAT DE LA CURA»

Integrant de Femmes Restaurées

no puc dormir. De vegades em llevo suant. Aquí també tinc por, perquè mai no saps quan vindran”.

Mamadou Boye Diallo descriu el Marroc com “una **gàbia sense barres**”. L’expressió captura la paradoxa del **confinament sense barrots visibles**. Per a les dones, aquesta “gàbia” significa sostenir la vida quotidiana sota **una amenaça constant**: cuidar els fills, guanyar-se la vida, evitar els controls policials i fer front als traumes del passat sense un accés estable a **suport psicològic o protecció legal**.

Tanmateix, fins i tot dins d’aquesta **immobilitat forçada**, sorgeixen pràctiques de **resistència col·lectiva**. Les membres de **Femmes Restaurées** expliquen: «Ens ajudem mútuament. Quan una de nosaltres té una mica de diners, els comparteix... Parlar és meitat de la cura». La frase no només descriu la **solidaritat**, sinó que revela com, en absència de **protecció institucional**, les dones creen **espais comunitaris per a la cura emocional**.

Així doncs, les **deportacions internes** i la **immobilitat prolongada** no són efectes secundaris, sinó mecanismes centrals **d’externalització** que generen **impactes de gènere específics: la maternitat precària**, la desintegració de les xarxes, la sobrecàrrega de cures, l’exposició a la violència i el deteriorament sostingut de la **salut mental**.

RACISME ESTRUCTURAL I ELS SEUS IMPACTES DE GÈNERE

La immobilització forçada que produeix l’externalització s’insereix en un context permeable a les jerarquies racials, on la **negritud** funciona com a marcador de sospita, alteritat permanent i amenaça. En aquest escenari, les dones migrants subsaharianes s’enfronten no només a bloquejos fronterers, sinó també a un racisme quotidià que remodela la seva experiència de l’espai públic, la feina i la maternitat.

Com assenyalen les membres de l’**organització de dones de la Costa d’Ivori** a

Casablanca, Femmes Restaurées, “al Marroc, ser una dona negra és suficient per ser detinguda”. La declaració no descriu un incident aïllat, sinó una percepció compartida de vulnerabilitat racialitzada. Aquesta racialització se superposa a la lògica de seguretat reforçada per l'externalització: sota la retòrica de la “lluita contra les màfies”⁴⁰, el control es desplaça cap als cossos visibles i precaris.

Nadia Khrouz, de **GADEM**, ho confirma des d'una perspectiva jurídica: la policia deté migrants negres i els trasllada centenars de quilòmetres sense el degut procés. “No hi ha protecció, només càstig”. En el cas de les dones, aquest càstig també comporta la desestructuració de **les xarxes de cura** i la separació dels fills

⁴⁰ La lluita contra les màfies al Marroc és un esforç conjunt i estratègic, especialment amb Espanya, centrat en desmantellar les xarxes criminals implicades en el tràfic de persones i el narcotràfic al Mediterrani i l'Atlàntic. El 2024, Fernando Grande-Marlaska, ministre de l'Interior d'Espanya, va descriure el Marroc com “el principal soci estratègic d'Espanya en afers interns”. Marlaska va destacar el compromís i els esforços del Marroc per abordar el repte comú de la migració irregular i en la lluita contra les bandes criminals dedicades al tràfic de persones, “una plaga particularment cruel i inhumana”, va emfatitzar.

petits. D'aquesta manera, la detenció no només restringeix la mobilitat, sinó que altera la **vida quotidiana**.

El **racisme** no es limita a les pràctiques policials. Es manifesta en l'esfera social més immediata. Lisa explica que, quan va al mercat, “et miren com si fossis un animal... Alguns es cobreixen el nas quan passes”. Aquesta **deshumanització explícita** revela com la negritud s'associa amb la brutícia, el perill o la inferioritat. Aquesta **violència simbòlica** erosiona la dignitat quotidiana i porta a l'aïllament social. L'Awa afegeix que fins i tot els nens reproduïxen aquesta lògica: “Quan passo, els nens em criden ‘negra, dona negra’... De vegades prefereixo quedar-me a casa per no haver de sentir-ho més”. La decisió de “quedar-se a casa” no és una preferència, sinó una **estratègia d'auto-protecció** contra la humiliació constant.

Des d'una **perspectiva de gènere**, aquest racisme quotidià té efectes específics. Les dones, especialment les que tenen fills, depenen més dels espais públics per garantir la seva subsistència (anar a comprar, vendre, cuidar d'altres, desplaçar-se a treballs informals). **L'aïllament progressiu** afecta no només la integració econòmica, sinó també la **salut**

mental. L'exposició constant a insults i mirades de menyspreu provoca **ansietat, vergonya i una sensació de no pertànyer-hi**.

La **maternitat migrant intensifica aquesta vulnerabilitat racialitzada**. En discussions en grup, dones ivorians expliquen que quan els seus fills emmalalteixen, els hospitals de vegades les rebutgen perquè no tenen papers. “Et diuen que si volies tenir fills, t'hauries d'haver quedat al teu país”. Aquest comentari revela un doble càstig: per ser migrant i per ser mare. L'externalització, en consolidar la irregularitat com una condició estructural, contribueix indirectament a aquesta exclusió. **La manca de documentació** es converteix en una justificació per restringir **els drets bàsics**, fins i tot quan la llei preveu protecció.

Així, el **racisme estructural** al Marroc no es pot analitzar independentment dels mecanismes **d'externalització**. La **contenció territorial** i la **irregularitat administrativa** alimenten dinàmiques **d'exclusió racial** que afecten especialment les dones. El resultat és una **vulnerabilitat interseccional**, on el gènere, la raça i la situació migratòria es combinen per produir **inseguretat material, aïllament social** i un deteriorament sostingut de la **salut mental**.

MANCA DE REGULARITZACIÓ I PRECARIETAT ECONÒMICA

L'**externalització** no només bloqueja el pas cap a Europa, sinó que també produeix **una irregularitat prolongada** com a condició estructural. Tot i que, com hem vist a la secció anterior sobre el con-

« AL MARROC, SER UNA DONA
NEGRA ÉS SUFICIENT PER
SER DETINGUDA »

Integrant de Femmes Restaurées

text del país, el Marroc va llançar **campanyes de regularització** el 2014 i el 2017 (en la primera, el **44 % de les persones regularitzades eren dones**), des del 2019 la impossibilitat de renovar els permisos ha tornat moltes persones a una **situació administrativa precària**. Així, la irregularitat es converteix en un mecanisme de control.

En el cas de les **dones migrants subsaharianes**, aquesta fragilitat legal es tradueix en una entrada gairebé forçada en **sectors laborals altament feminitzats i precaris**: la feina domèstica, les cures, la neteja, l'agricultura, el sector informal de l'hostaleria o la venda ambulant.

La **precarització laboral** reproduceix les jerarquies de **gènere i raça**, col·locant les dones negres i migrants en posicions que són invisibles per al **dret laboral**.

Les dones ivorians a **Casablanca** ho expliquen clarament: “Al Marroc treballem netejant cases, fent menjar, cuidant nens, venent al carrer... però no hi ha seguretat. Si un dia no treballes, no menges.” La frase resumeix una **economia de supervivència** on la feina es converteix en un mitjà per sobreviure, no per garantir el benestar. L'amenaça constant és doble, ja que no només implica perdre els ingressos, sinó també el risc de ser denunciada. “Ens exploten perquè saben

que no tenim papers. No et pots queixar ni anar a la policia. Si ho fas, t'expulsen.”

L'externalització reforça aquesta lògica en consolidar la idea que la presència de migrants és temporal. En aquest marc, **la manca d'accés a l'ocupació formal** no és casual. **Nadia Khrouz**, de **GADEM**, ho resumeix: “La majoria de dones migrants estan atrapades en el **sector domèstic** o en la **venda ambulant**, invisibles per a la legislació laboral i, per tant, per a la **protecció estatal**”. La **invisibilitat legal** porta a la **vulnerabilitat estructural**.

La **maternitat**, un cop més, emergeix com un factor que intensifica aquesta **precarietat**. La Lisa descriu la seva rutina a **Casablanca**: “Faig la neteja al matí i a la tarda venc menjar al meu barri. Si un dia no treballo, els nens no mengen... No tinc permís, ni seguretat social. Vivim dia a dia.” La Christine confirma aquesta realitat: va treballar durant dos anys com a **treballadora domèstica**. “Avui treballes; demà, no.” Aquesta **irregularitat laboral**, combinada amb la responsabilitat de criar sola una filla petita, converteix la seva vida quotidiana en un exercici constant de **resiliència física i emocional**.

L'economia informal també està sotmesa al **control policial**. Awa explica que venia verdures al carrer fins que la policia li va confiscar la mercaderia: “Diuen que sense papers no puc vendre, però com se suposa que he de viure, llavors? Si no treballo, no menjo”. La pregunta posa en relleu la **contradicció estructural del sistema**. L'accés a l'ocupació formal està restringit per la manca de documentació, mentre que alhora es penalitzen les **estratègies de subsistència informals**. L'externalització, per tant, crea un **cicle de precarietat** on la mateixa supervivència pot convertir-se en un delictes.

Des d'una perspectiva jurídica, Mamadou Bhoie Diallo explica que, tot i que la llei marroquina preveu certa protecció (per exemple, pel que fa al treball domèstic⁴¹), **l'aplicació és extremadament limitada**. Moltes dones no tenen accés al

41 El 2018 va entrar en vigor la Llei 19-12, que estableix les condicions laborals i d'ocupació per a les treballadores domèstiques. La legislació regula el treball domèstic, establint un contracte obligatori, una edat mínima, un salari mínim i la inscripció obligatòria a la Seguretat Social, entre altres beneficis i obligacions.

sistema humanitari ni a serveis bàsics; altres reben **informació falsa** que les dissuadeix de buscar ajuda per por de ser detingudes. La **bretxa entre el marc legal i la realitat** sobre el terreny reforça una sensació d'abandonament institucional.

L'impacte d'aquesta situació **d'irregularitat** en la **salut mental** és profund i acumulatiu. La **precarietat sostinguda** porta a **un esgotament extrem, una ansietat persistent** i la sensació que **el projecte migratori ha fracassat**. Quan la feina no aconsegueix treure la gent de la pobresa ni proporcionar estabilitat als seus fills, **l'autoestima** s'erosiona. Algunes dones diuen que han perdut els **somnis inicials** que les van motivar a migrar: la seva perspectiva es redueix a **la mera supervivència**.

L'externalització, en aquest sentit, no només trasllada el control al territori marroquí; reorganitza **l'economia local** sobre la base d'una **mà d'obra femenina racialitzada i desprotegida**. La **irregularitat prolongada**, la **invisibilitat laboral** i el **control policial dels espais públics** generen **impactes específics de gènere**: dependència econòmica, una major exposició als abusos, sobrecàrrega de cures i deteriorament psicosocial.

«FAIG LA NETEJA AL MATÍ I A LA TARDA VENC MENJAR AL MEU BARRI. SI UN DIA NO TREBALLO, ELS NENS NO MENGEN... NO TINC PERMÍS, NI SEGURETAT SOCIAL. VIVIM DIA A DIA»

Lisa, dona migrant al Marroc

04.4

Conclusions sobre el Marroc

L'anàlisi realitzada mostra que l'**externalització de fronteres** no és una política neutral de gestió de la migració, sinó un mecanisme que produeix **vulnerabilitat estructural amb impactes diferenciats segons el gènere**. Al Marroc, la contenció europea es tradueix en **immobilització forçada, deportacions internes, racisme, irregularitat prolongada i condicions laborals precàries**, afectant de manera desproporcionada les **dones subsaharianes**. La dificultat per renovar els permisos, la inserció gairebé obligatòria en sectors **feminitzats i invisibles**, l'exposició a **la violència policial i la racialització constant** formen una xarxa en la qual el gènere, la raça i l'estatut migratori es combinen per limitar l'autonomia i augmentar la dependència.

Hem demostrat que aquests mecanismes tenen un **impacte acumulatiu** en la vida de les dones migrants. **L'espera indefinida, els intents fallits de creuar les fronteres, la càrrega de la cura, la precarietat econòmica i l'amenaça constant de**

detenció produeixen **ansietat crònica, esgotament emocional i deteriorament psicosocial**. La violència no s'expressa únicament a través d'incidents visibles, sinó a través **de l'organització estructural de la mobilitat i l'accés als drets**. Des d'aquesta perspectiva, l'experiència marroquina demostra que el **model europeu d'externalització** genera **desigualtat de gènere** com a efecte sistèmic del seu funcionament.

05

TUNÍSIA

05.1

Context polític a Tunísia: la regressió democràtica

Des de l'inici de la presidència de l'actual cap d'estat, **Kaïs Saied**, Tunísia ha experimentat una **greu deriva cap a l'autoritarisme** amb impactes greus en els grups més vulnerables, com ara les **dones migrants**. El juliol de 2021, Saied va suspendre el Parlament en el que diversos analistes han descrit com un «**autocop d'Estat**»⁴², destituint el primer ministre i assumint el **control total del poder executiu**. Un any després, el juliol de 2022, Saied va imposar un referèndum que va resultar en l'adopció d'una **nova constitució** que atorgava al president **poders gairebé absoluts**, alhora que debilitava el paper del **poder judicial**. La participació va ser baixa, inferior al 30 per cent, la qual cosa posava de manifest la **manca de legitimitat del procés**.

El setembre de 2024, el parlament tunisià va aprovar una esmena a la llei elec-

toral per eliminar la competència dels tribunals administratius per revisar les decisions preses per l'**Autoritat Superior Independent per a les Eleccions (ISIE)**, els membres de la qual són nomenats pel president. Aquesta llei es va aprovar només **nou dies abans de les eleccions presidencials d'octubre de 2024**. En aquestes eleccions, la comissió electoral (ISIE) només va acceptar tres candidats: Kaïs Saied, Zouhair Maghzaoui i Ayachi Zammel, tots ells **propers a Saied**.⁴³

A més, Saied ha implementat mesures que han restringit la **llibertat d'expressió i l'activitat política**, com ara la repressió de manifestacions, l'empresonament de líders de partits de l'oposició com ara⁴⁴ d'Ennahda, i l'exili d'altres opo-

43 Peter Beaumont. (7 d'octubre de 2024). El president de Tunísia guanya un segon mandat arrasador després de reprimir els seus oponents. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2024/oct/07/tunisia-president-wins-landslide-second-term-after-cracking-down-on-opponents>

44 Ennahda és un partit polític islamista tunisià moderat, fundat el 1981, que va estar prohibit durant dècades sota els

sitors, consolidant així un règim autoritari. Com a resultat, més de **40 opositors al règim han estat condemnats el 2025**, amb penes de fins a 66 anys de presó.⁴⁵

Al mateix temps, el juny de 2024, les autoritats tunisianes van suspendre **tots els procediments relacionats amb l'asil**, incloent-hi el preregistre, la recepció de sol·licituds i la determinació de l'estatus de refugiat. Aquests procediments estaven regentats per l'ACNUR, a qui també se'n van suspendre les competències. Paradoxalment, aquestes sentències coincideixen amb la proposta de la Comissió Europea d'incloure Tunísia a la llista de **“països d'origen segurs”**, una mesura

règims de Habib Bourguiba i Zine El Abidine Ben Ali, i els seus líders van ser exiliats o perseguits. Després de la revolució de 2011 (Primavera Àrab), Ennahda es va convertir en un dels principals actors polítics del país i ara és el principal partit d'oposició perseguit després del cop d'estat de Kaïs Saied.

45 Sanz, J. C. (19 d'abril de 2025). Tunísia condemna 40 figures de l'oposició a fins a 66 anys de presó després de ser designada país segur per la UE. El País. <https://elpais.com/internacional/2025-04-19/tunez-condena-a-40-opositores-a-penas-de-hasta-66-anos-de-carcel-tras-ser-senalado-como-pais-seguro-por-la-ue.html>

destinada a **accelerar les deportacions i a rebutjar les sol·licituds d'asil**.

Aquesta decisió, que continua vigent, ha deixat **milers de persones en moviment en un limbe legal**, sense documents que acreditin la seva situació ni accés a **serveis essencials** com l'assistència sanitària, l'assistència jurídica o la protecció humanitària.⁴⁶ La suspensió vulnera **els compromisos internacionals ratificats per Tunísia**, com la **Convenció de Ginebra de 1951**, la **Convenció de la Unió Africana de 1969** i la mateixa **Constitució tunisiana**, que garanteixen el **dret a sol·licitar asil polític**. Segons membres d'organitzacions humanitàries entrevistats per a aquest informe:

Tenim desenes de milers de persones que tindrien dret a protecció internacional o fins i tot a l'assistència d'organitzacions humanitàries i de drets humans. Ara s'enfronten a la **denegació d'accés** a aquestes organitzacions, la qual cosa crea una **sensació d'abandó total** per part de les comunitats in-

46 Amnistia Internacional. (octubre de 2024). Declaració conjunta: Tunísia no és un lloc segur per a les persones rescatades al mar. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/10/joint-statement-tunisia-is-not-a-place-of-safety-for-people-rescued-at-sea/>

ternacionals i nacionals i de la societat civil, així com una gran frustració i ràbia (Font humanitària a Tunísia, setembre de 2025).

Abans d'aquestes mesures, el febrer de 2023 el president tunisià va pronunciar un **discurs obertament racista** en què va vincular els migrants subsaharians amb la delinqüència i la violència i va afirmar que hi ha «**un pla criminal**» per canviar la composició demogràfica de Tunísia.⁴⁷ Des d'aquest discurs, hi ha hagut una **escalada de la repressió per part de les forces de seguretat tunisianes** —incloent-hi la policia, la Guàrdia Nacional, la Guàrdia Costanera i l'exèrcit— contra **migrants**, sol·licitants d'asil i refugiats, especialment els provinents de l'Àfrica subsahariana.

En aquest context, des del 2023 s'han produït **detencions de membres i líders d'organitzacions no governamentals dedicades a ajudar migrants**, acompanyades **d'acusacions infundades en el fet de facilitar el desplaçament de persones de forma irregular**, i campanyes de

difamació als mitjans de comunicació i a les xarxes socials, promogudes pel govern de Saied. Almenys vuit persones que treballen per a organitzacions no governamentals a Tunísia van ser **detingudes arbitràriament** entre maig i novembre de 2024 en relació amb la seva tasca organitzativa, en particular per prestar assistència a sol·licitants d'asil i refugiats i per combatre el racisme. El 24 de novembre, dos empleats del Consell Tunisià per als Refugiats, Mustapha Djemali i Abderrazek Krimi, acusats de facilitar l'entrada i la permanència irregulars de ciutadans estrangers a Tunísia, van ser condemnats a **dos anys de presó** i van ser posats en llibertat després d'haver complert ja la seva pena.⁴⁸ Aquestes accions han inclòs **campanyes d'odi**, amenaces, assetjament físic i digital, i investigacions judicials sense degut procés. Segons **Médecins du Monde – Tunísia**:

Un dels principals reptes és **l'espai cívic cada cop més restringit** i la incertesa administrativa. Moltes organitzacions de la societat civil, especialment les que treballen en l'àmbit de **la migració**, han cessat les seves activitats durant els darrers dos

47 Human Rights Watch. (10 de març de 2023). Tunísia: la violència racista apunta als migrants i refugiats negres. <https://www.hrw.org/news/2023/03/10/tunisia-racist-violence-targets-black-migrants-refugees>

48 Human Rights Watch. (2026). Tunísia. A World Report 2026. <https://www.hrw.org/world-report/2026/country-chapters/tunisia#2f3149>

anys. Diversos representants de la societat civil han estat detinguts per treballar en aquest camp. A més, hi ha una demanda i una necessitat importants entre la població migrant, però els serveis disponibles són molt limitats.

En aquest procés de **criminalització de les organitzacions humanitàries** i l'augment dels **discursos d'odi**, s'han empresonat membres d'organitzacions capdavanteres en el sector migratori, com ara Sherifa Riahi, antiga directora de Terre d'Asile Tunisie, que va ser detinguda i acusada de diversos delictes, incloent-hi **conspiració contra la seguretat de l'estat**, o Mustafa Jamali i Abdelrazek Krimi, del Consell Tunisià per als Refugiats, que van ser detinguts per presumptes activitats il·legals relacionades amb **el suport als migrants**.

Aquesta secció ha exposat com **Tunísia s'ha convertit, en els darrers anys, en un país amb una democràcia clarament debilitada** pel règim autoritari de Kaïs Saied. A més, aquests esforços per restringir les llibertats democràtiques i li-

mitar l'oposició s'han vist agreujats per una **política que discrimina els africans subsaharians** residents al país, mentre alhora **criminalitza i ataca les organitzacions que defensen els seus drets**. A continuació, examinarem com aquest escenari s'ajusta al paper que juga Tunísia en la maquinària d'externalització de fronteres europea.

« UN DELS PRINCIPALS
REPTES ÉS L'ESPAI CÍVIC
CADA COP MÉS RESTRINGIT I
LA INCERTESA ADMINISTRATIVA »

Médecins du Monde - Tunísia

05.2

Tunísia i l'externalització de les fronteres de la UE

Tunísia és un **país clau en la ruta migratòria del Mediterrani central**, no només com a país d'origen o de trànsit, sinó també com a destinació per a persones en trànsit. La seva ubicació geogràfica estratègica ha justificat una inversió creixent de fons europeus destinats a **controlar la mobilitat**, amb un enfocament en la vigilància fronterera, la lluita contra el tràfic de persones i la dissuasió de les sortides irregulars. Tot això ha estat en detriment d'un **enfocament basat en els drets humans** i el respecte de les obligacions de protecció internacional.

La cooperació entre la UE i Tunísia té **arrels històriques**. Tunísia va ser el primer país del **Veïnatge Meridional**⁴⁹ a sig-

nar un **Acord d'Associació amb la UE** el 1995 per establir una àrea de lliure comerç progressiva i enfortir la cooperació política, econòmica i social; en els darrers anys, els acords sobre migració han deixat clara la **intenció política** d'aquest marc de cooperació.

Des del 2014, la Unió Europea ha destinat aproximadament **1.400 milions d'euros a la cooperació multilateral amb Tunísia**, canalitzats a través de diversos instruments financers com el **Fons Fiduciari d'Emergència per a l'Àfrica (EUTF)** i, més recentment, l'**Instrument de Veïnatge, Desenvolupament i Cooperació Internacional (NDICI – Europa Global)**.⁵⁰ D'aquesta xifra, entre el 2015 i

⁴⁹ El Veïnatge Meridional fa referència al grup de països socis del sud de la Mediterrània inclosos en la Política Europea de Veïnatge (PEV), com ara el Marroc, Algèria, Tunísia, Líbia, Egipte, Jordània, el Líban, Palestina, Israel i Síria. Aquesta política busca enfortir la cooperació política, econòmica i social entre la Unió Europea i els seus veïns orientals i meridionals.

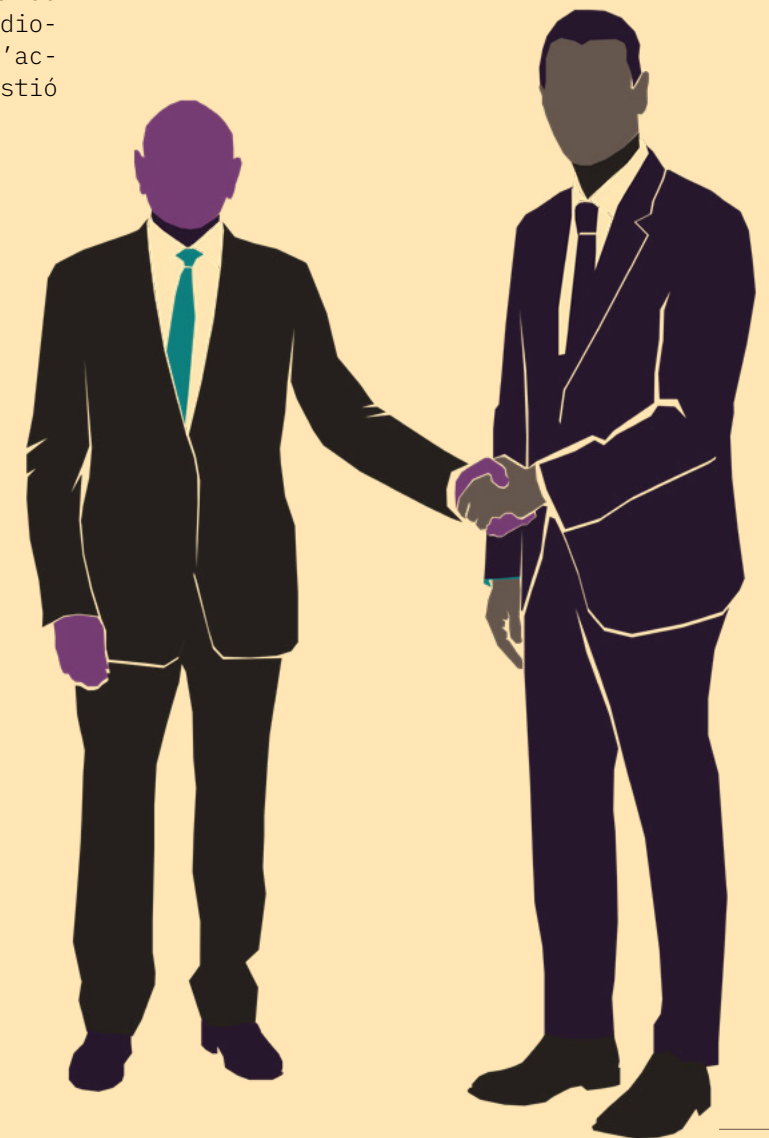
⁵⁰ El Fons Fiduciari d'Emergència per a l'Àfrica (EUTF) va ser creat per la Unió Europea el 2015 amb l'objectiu d'abordar les causes arrel de la migració irregular i el desplaçament forçat a l'Àfrica, així com de promoure l'estabilitat i el desenvolupament econòmic als països socis. El Fons Fiduciari d'Emergència per a l'Àfrica (FFE) es va establir per la Unió Europea el 2015 amb l'objectiu d'abordar les cau-

el 2021, el Fons Fiduciari d'Emergència per a l'Àfrica va destinar 87 milions d'euros específicament a **projectes vinculats a la política migratòria**, centrant-se en àrees com la gestió integrada de fronte-

res, la lluita contra el contraban i el tràfic de persones, els retorns assistits, la governança migratòria, l'estabilització comunitària i, en menor mesura, la migració laboral.⁵¹

ses arrels de la migració irregular i el desplaçament forçat a l'Àfrica, així com de promoure l'estabilitat i el desenvolupament econòmic als països socis. Per la seva banda, l'Instrument de Veïnatge, Desenvolupament i Cooperació Internacional – Europa Global (NDICI – Europa Global), en vigor des del 2021, és l'instrument financer principal de la política exterior de la UE per al període 2021-2027. Va substituir i va fusionar diversos instruments anteriors amb un pressupost global de més de 79.000 milions d'euros, destinat a donar suport a les prioritats externes de la Unió, incloent-hi el Veïnatge Meridional, el desenvolupament sostenible, l'acció climàtica i la cooperació en la gestió de la migració.

⁵¹ Investigadors X. (desembre de 2024). Tràfic estatal: expulsió i venda de migrants de Tunísia a Líbia – 30 testimonis des d'una frontera externa de la UE. <https://statetrafficking.net/>

Entre 2021 i 2022, la Unió Europea va preveure destinar fins a **85 milions d'euros addicionals** a iniciatives relacionades amb la gestió de la migració a Tunísia. Aquests fons es van distribuir en diverses línies d'acció, incloent-hi: **25 milions d'euros per enfortir la guàrdia costanera i la gestió fronterera**; entre 20 i 25 milions d'euros per a programes de migració legal i mobilitat laboral; entre 12 i 20 milions d'euros per combatre el contraban i el tràfic de persones; 5 milions d'euros per a retorns assistits; i 13 milions d'euros per a mesures per protegir i donar suport a la integració socioeconòmica dels migrants.⁵²

Una fita clau en la història de la política migratoria entre la UE i Tunísia va ser el **Memoràndum d'Entesa (MoU) entre la Unió Europea i Tunísia**, signat el 16 de juliol de 2023, que ha tingut **conseqüències directes per a les persones en moviment**, intensificant la violència i la inseguretat per a aquells que transiten pel

territori tunisià.⁵³ El **Memoràndum cobreix cinc àrees de cooperació**, però una part significativa de la inversió s'assigna a la gestió de la migració i de les fronteres, reforçant un **enfocament centrat en la seguretat en detriment dels drets humans**. El mateix Parlament Europeu afirma que es van assignar **105 milions d'euros directament a enfortir la guàrdia costanera i la gestió fronterera tunisiana**, en resposta a les arribades irregulars, la lluita contra el tràfic de persones i el retorn de migrants.⁵⁴ De fet, un dels pilars clau de l'acord és el **reforçament de la Guàrdia Costanera tunisiana**, que inclou la lliurament de nou vaixells nous i la renovació de disset més.⁵⁵ Diverses or-

53 Parlament Europeu. (2023). Memoràndum d'entesa UE-Tunísia: un punt d'inflexió per a la cooperació en matèria de migració? [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/751467/EPRS_ATA\(2023\)751467_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/751467/EPRS_ATA(2023)751467_EN.pdf)

54 Anònim (2023). L'Acord UE-Tunísia sobre la contenció de la migració irregular. Population and Development Review, 49(3), 725-727

55 Cicardi, F. (17 de juliol de 2023). L'acord d'un milió d'euros de la UE amb Tunísia per pagar a una dictadura per frenar la immigració. eldiario.es. https://www.eldiario.es/desalambre/millonario-acuerdo-ue-tunez-pagar-dictadura-frenar-inmigracion_1_10387260.html

52 Human Rights Watch. (19 de juliol de 2023). Tunísia: cap refugi segur per als migrants i refugiats africans negres. <https://www.hrw.org/news/2023/07/19/tunisia-no-safe-haven-black-african-migrants-refugees>

«LA COMISSIÓ EUROPEA I ELS SEUS ESTATS MEMBRES ESTAN FINANÇANT PROJECTES DESTINATS A LA GUÀRDIA NACIONAL, AUGMENTANT AIXÍ EL NIVELL D'EQUIPAMENT I FORMACIÓ»

Fonts humanitàries

ganitzacions consideren que l'acord representa un **deteriorament significatiu en la protecció de refugiats i migrants a Tunísia**. Human Rights Watch (2023)⁵⁶, per la seva banda, adverteix que no hi ha garanties que els fons no acabin reforçant els organismes responsables de violacions contra els migrants. Amnistia Internacional ha estat especialment crítica, assenyalant que aquest acord **converteix la UE en còmplice dels abusos** comesos per les autoritats tunisianes.⁵⁷

56 Human Rights Watch. (19 de juliol de 2023). Tunísia: cap refugi segur per als migrants i refugiats africans negres. <https://www.hrw.org/news/2023/07/19/tunisia-no-safe-haven-black-african-migrants-refugees>

57 Amnistia Internacional Espanya. (18 de juliol de 2023). UE i Tunísia: l'acord de migració «converteix la UE en còmplice» d'abusos contra refugiats, sol·licitants d'asil i migrants. <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/noticias/noticia/articulo/ue-tunez-acuerdo-migracion/>

Amnesty International. (2025). Personne ne vous entend quand vous criez : Le dangereux tournant de la politique migratoire en Tunisie (Index MDE

Aquests esquemes de finançament directe s'han complementat amb el **suport bilateral** dels Estats membres com Itàlia, França, Alemanya i Espanya, que han aportat recursos tècnics, vehicles, equipament i finançament addicional. Itàlia, en particular, ha proporcionat al voltant de 138 milions d'euros des del 2011.⁵⁸ “La Comissió Europea i els seus estats membres estan finançant **projectes destinats a la Guàrdia Nacional**, augmentant així el nivell d'equipament i formació”, confirmen fonts humanitàries entrevistades per a aquest informe.

Actualment, la UE ha optat per continuar finançant el govern tunisià a canvi de la seva cooperació per **frenar els fluxos migratoris**, fins i tot a costa de fer la

30/0180/2025). <https://www.amnesty.org/fr/documents/mde30/0180/2025/fr/>

58 Human Rights Watch. (19 de juliol de 2023). Tunísia: cap refugi segur per a migrants i refugiats africans negres. <https://www.hrw.org/news/2023/07/19/tunisia-no-safe-haven-black-african-migrants-refugees>

vista grossa a la **deriva antidemocràtica** sota el govern de Kaïs Saied. Al mateix temps, en els darrers anys hi ha hagut un augment **de l'externalització de les funcions de control a actors no estatals**, com ara guardacostes privats o agències internacionals, la qual cosa ha afegit noves capes **d'opacitat al procés**.⁵⁹ Aquesta dinàmica dificulta la supervisió, crea **zones grises pel que fa a la responsabilitat institucional** i obre la porta a l'abús, la violència i **les violacions sistemàtiques dels drets humans** contra les persones en moviment. En aquest context, la política d'externalització de fronteres de la

59 Organització Mundial contra la Tortura (OMCT). (2024). Les rutes de la tortura: Mapa de les violacions patides per les persones en moviment a Tunísia. Volum 2 (novembre de 2023 – abril de 2024). OMCT. <https://www.omct.org/fr/ressources/rapports/presentation-of-torture-roads-vol-2>

UE no només contribueix a la **violència estructural contra els migrants i refugiats**, sinó que també **reforça règims autoritaris**, minant els valors democràtics que la mateixa Unió Europea afirma promoure.⁶⁰

El juny de 2024, **la zona de salvament i rescat (SAR)** de Tunísia es **va crear** amb suport tècnic de la Comissió Europea. Això significa que **la responsabilitat legal de Tunísia s'ha estès** a aigües que abans estaven sota jurisdicció italiana o

60 Eve Geddie. (21 de setembre de 2023). A Tunísia, la UE està repetint un error antic i perillós. Politico <https://www.politico.eu/article/eu-team-europe-tunisia-president-Kaïs-saied-ybia-refugee-migrant-crisis/#:~:text=European%20leaders%20were%20in%20Tunisia,the%20country's%20unprecedented%20economic%20crisis>

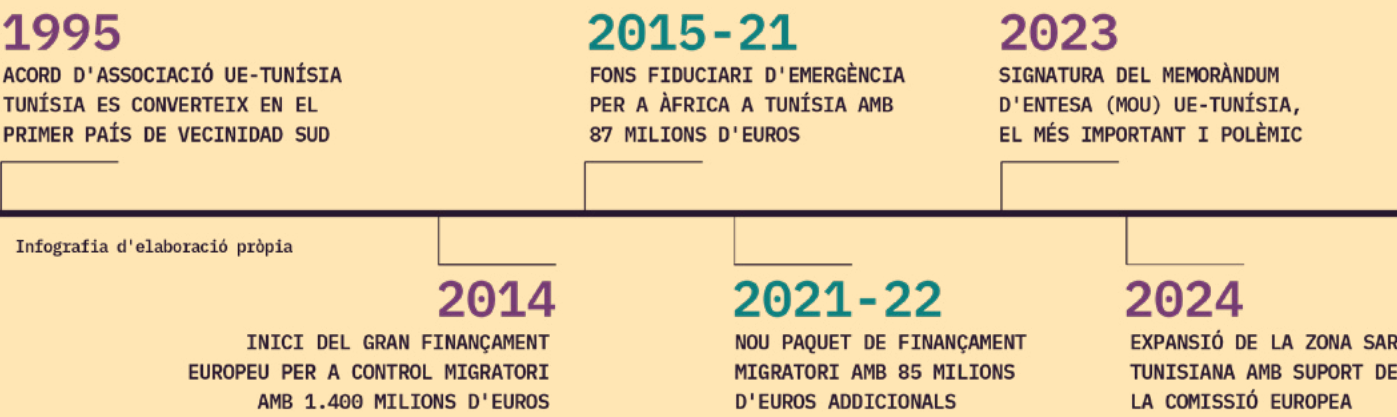
maltesa.⁶¹ Aquesta mesura ha generat **preocupació** davant la possibilitat que les persones rescatades al Mediterrani central siguin desembarcades a Tunísia.

Organitzacions com SOS Méditerranée han denunciat aquestes pràctiques, afirmant que exposen les persones en trànsit a **intercepcions sense garanties legals**, retorns col·lectius i abandonament en costes hostils sense una avaluació individualitzada de les necessitats de protecció, sense accés a ajuda humanitària ni a protecció Internacional.⁶² A més, Amnistia Internacional ad-

verteix que aquestes polítiques repliquen el model aplicat a Líbia, promovent **violacions del dret marítim internacional i del principi de no-retorn**, en permetre el retorn de persones a contextos on s'enfronten a un tracte inhumà.⁶³

63 Amnistia Internacional. (octubre de 2024). Declaració conjunta: Tunísia no és un lloc segur per a les persones rescatades al mar. <https://www.amnesty.org/es/latest/news/2024/10/joint-statement-tunisia-is-not-a-place-of-safety-for-people-rescued-at-sea/>

61 SOS MEDITERRANEE. (26 de juliol de 2024). Preocupacions humanitàries per la nova regió de cerca i rescat de Tunísia. <https://www.sosmediterranee.org/humanitarian-concerns-over-tunisias-new-search-and-rescue-region/>
62 Ibid.

05.3

Impactes de gènere de les polítiques migratòries a Tunísia

La presència de dones migrants a Tunísia està principalment vinculada als **fluxos migratoris procedents de l'Àfrica subsahariana**. Entre els principals països d'origen esmentats en informes i estudis especialitzats hi ha **Sudan, Síria, Somàlia, Eritrea i Camerun**⁶⁴. Algunes dones migren per motius laborals, educatius, de protecció internacional o per qüestions de gènere, com ara el risc de mutilació genital femenina, el matrimoni forçat o situacions de violència sexual relacionada amb els conflictes.

Com s'exposa a continuació, les dones migrants subsaharianes a Tunísia s'enfronten a **situacions d'inseguretat econòmica i d'habitatge, discriminació i dificultats per accedir a certs serveis i drets**. També s'han notificat casos de **violència sexual**, especialment contra dones en situació administrativa irregular que es troben a les zones de pas fronterer.

⁶⁴ ACNUR: <https://data.unhcr.org/en/country/tun?>

DESERT DUMPS: PRÀCTIQUES DE DISSUASIÓ I VIOLÈNCIA AMB EL SUPORT EUROPEU

Entre les nombroses pràctiques repressives dutes a terme pel govern de Saied, val la pena examinar en particular el que s'ha conegut com a **“desert dumps” –l'abandonament sistemàtic de migrants als deserts fronterers** del país— a causa del seu enorme impacte en els drets humans dels migrants –i, específicament, de les dones migrants— i el seu vincle amb el **finançament europeu**.

Investigacions periodístiques internacionals liderades per Lighthouse Reports, juntament amb Le Monde, Der Spiegel, El País, The Washington Post, entre d'altres, han documentat pràctiques de **detenció, trasllat i abandonament sistemàtic de migrants negres** —incloent-hi dones i nens— des de Tunísia cap a zones remotes del desert a les seves fronteres. A les ciutats o zones costaneres del país, les autoritats detenen persones negres sense tenir en compte la seva situació

legal, les confinen i posteriorment les traslladen al desert o les entreguen a milícies a Líbia, on s'enfronten a **la violència, l'extorsió, el segrest i fins i tot la mort**.⁶⁵

Les **condicions extremes** a què s'exposen a les persones migrants abandonades a les zones frontereres de Tunísia han estat descrites per experts com a **actes de tortura**. Aquestes inclouen temperatures superiors als 45 °C, manca d'aigua, menjar i atenció mèdica, marxades forçades de centenars de quilòmetres, **morts per deshidratació**, malalties infeccioses, embarassos sense atenció, parts insegurs, mossegades de serp i **violència física i psicològica sistemàtica**, inclosa contra dones embarassades i menors d'edat.⁶⁶

⁶⁵ Lighthouse Reports. (21 de maig de 2024). Desert dumps. <https://www.lighthousereports.com/investigation/desert-dumps/>

Researchers X. (2026, març). Women state trafficking: Gender-based violence, expulsions, and sale of Black migrant women from Tunisia to Libya. State Trafficking

⁶⁶ Organització Mundial Contra la Tortura.

«VAIG VEURE MORIR UNA DONA AL DESERT; ESTAVA SOLA, PERÒ ESTAVA EMBARASSADA. TAMBÉ L'HAVIENVOLAT. DESPRÉS, NO VAM SABER QUÈ VA PASSAR. ENCARA AVUI NO HO SABEM»

Marie, una dona camerunesa

Des del juliol de 2023, la **Guàrdia Nacional Tunisiana** ha liderat aquestes operacions de “desert dumps”, utilitzant bases militars com les de Ben Guerdane. A més, diversos testimonis recollits per informes⁶⁷ assenyalen una **col·laboració ocasional entre membres de la Guàrdia Nacional Tunisiana i xarxes criminals** implicades en el tràfic de persones, que faciliten la deportació a Líbia i Algèria. Aquestes xarxes, implicades en **el tràfic de persones i la corrupció**, semblen operar amb el coneixement —i fins i tot la complicitat— de les autoritats, especialment a regions com Sfax, Ariana i Jbeniana. Aquesta **violència institucional** es reforça amb l'ús de recursos públics per comprar materials i transport, com ara autobusos, per dur a terme deportacions i desnonaments forçats. Com es pot veure en les declaracions dels testi-

(5 de novembre de 2024). Les Rutes de la Tortura, vol. 2: Mapat de les violacions patides per persones en moviment a Tunísia. <https://www.omct.org/fr/ressources/rapports/presentation-of-torture-roads-vol-2>

⁶⁷ Ibid.

monis següents, recollides per a aquest informe, aquesta pràctica té **impactes específics basats en el gènere**.

“Vaig veure morir una dona al desert; estava sola, però estava embarassada. També l’havien violat. Després, no vam saber què va passar. Encara avui no ho sabem”. (Marie, una dona camerunesa).

“Quan t’arresten a la ciutat (Sfax), tens dues opcions: la presó o ser enviat a la frontera. Això vol dir que has de començar de zero. Tinc amigues que van ser portats a la frontera. Fa molt de temps que no en tinc notícies. A d’altres els van confiscar els telèfons i ja no es podien posar en contacte”. (Jeanne, una dona camerunesa).

Les declaracions d’aquestes dones cameruneses mostren que les pràctiques descrites no només són habituals, sinó que també tenen efectes específics en les dones. Aquestes dones estan més exposades a violències com les agressions sexuals perpetrades per forces de seguretat estatals durant les deportacions, així com a l’explotació sexual per part de grups criminals a les zones frontereres. A més, en cas d’estar embarassades, la

seva supervivència es veu encara més amenaçada per les condicions extremes derivades de l’abandonament al desert.

A més, com descriuen els treballadors d’un centre de recepció de migrants a Palerm, aquest procés té impactes greus en la salut mental de les dones. “Quan parlen del desert, canvien. Es posen molt tristes. No només per elles mateixes, sinó per els altres que van morir. És una experiència molt dura i difícil». (Mediadora cultural – Palerm).

Tot i que **no es pot demostrar la implicació directa de la UE** en aquestes pràctiques, com s’ha exposat anteriorment, es pot establir un vincle entre **les seves prioritats de finançament per a les forces de seguretat** i el seu equipament, i la tendència cap a certes polítiques migratòries centrades en el retorn i la contenció. En prioritzar el **control migratori per sobre del respecte als drets humans**, la UE està consolidant un **règim repressiu** que viola sistemàticament la dignitat i la integritat de les persones en moviment.

«AQUÍ, A LES FRONTERES, TAMBÉ HI HA GUÀRDIES COM AQUESTS. MOLTS ET DIUEN QUE NOMÉS POTS ENTRAR AL PAÍS SI ACCEPTES DORMIR AMB ELLS. SI T’HI NEGUES, T’HO PRENENTOT: EL MÒBIL, ELS DOCUMENTS; ET LLENCEN DE NOU AL DESERT O T’ARRESTEN»

Marie, una dona camerunesa

Lluny d’oferir una **protecció efectiva**, els fons europeus han ajudat a consolidar un **sistema de gestió migratòria externalitzada** que reproduceix dinàmiques de violència institucional, criminalització i exclusió, amb conseqüències especialment greus per a **les dones racialitzades**, sobretot les de les comunitats subsaharianes. El finançament europeu s’ha utilitzat per **equipar, formar i donar suport logístic a les forces de seguretat tunisianes**, malgrat que aquestes forces han estat acusades repetidament de cometre abusos, com ara violència física, detenció arbitrària, tortura i expulsions col·lectives il·legals.

VIOLÈNCIA SEXUAL COM A EINA DE CONTROL FRONTERER

Els **agressions sexuals** són una constant devastadora en el viatge migratori de moltes dones africanes cap a Europa. Aquesta representa una **violència estructural i sistèmica** que es repeteix en múltiples punts al llarg de la ruta: al desert, als campaments informals, als

centres de detenció, a les fronteres i als carrers de les ciutats de trànsit. Aquesta violència és perpetrada tant per actors estatals (guàrdies, policia fronterera, personal militar) com per actors no estatals (traficants, grups armats, civils locals). Segons fonts humanitàries sobre el terreny:

“Hem registrat casos de violència sexual comesos per grups criminals vinculats a xarxes de tràfic, tant dins del territori tunisià com a les zones frontereres. No obstant això, també s’han documentat casos de violència sexual perpetrats per agents de l’estat o amb la seva complicitat directa, mitjançant registres corporals degradants, assetjament sexual i agressions sexuals” (*Font humanitària a Tunísia, setembre de 2025*).

La **coacció sexual, la prostitució forçada i l’abús físic** estan profundament entrellaçats amb la pobresa, la manca d’alternatives i les falses promeses de protecció. En molts casos, les dones es veuen obligades a acceptar relacions sexuals per poder avançar, evitar represàlies, protegir-se a si mateixes o fins i tot altres dones. De fet, la **violèn-**

cia sexual i l'intercanvi de sexe per seguretat s'han convertit en una dolorosa realitat a les fronteres de Tunísia. Com descriu aquesta dona entrevistada per a l'informe: “Hi ha prostitució, sí; hi ha violacions pel camí; hi ha malalties. Així que, o et prostitueixes o et prepares per al pitjor —com posar-te malalta— o et dediques a la prostitució i aconsegueixes avançar.” (Marie, dona camerunesa).

Al llarg de les **rutes de trànsit a través d'Algèria, Líbia i Tunísia**, i especialment a les seves zones frontereres, s'han documentat **violacions, relacions sexuals forçades, agressions amb finalitats d'extorsió i altres abusos**, comesos amb la complicitat —o fins i tot la participació activa— d'actors estatals i xarxes del crim organitzat. A més, les **pràctiques d'abandonament forçat a les regions desèrtiques veïnes** —especialment al llarg de les fronteres amb Líbia i Algèria— sovint impliquen **violacions, nuditat forçada i cops a la zona genital**⁶⁸. En aquest sentit, la **violència sexual i de gènere** s'ha d'entendre com una **manifestació estructural de la violència fronterera** i dels **efectes diferencials que el sistema de control migratori exerceix sobre els cossos femenins**.

⁶⁸ Ibid.

Una dona entrevistada per a aquesta investigació va denunciar **l'agressió sexual** que va patir a les fronteres marroquines, on es produeixen situacions similars a les de les fronteres tunisianes.

“A la frontera amb el Marroc, em van agredir sexualment. Em vaig trobar atrapada durant dos mesos, sense poder entrar. La policia ens pegava, ens violaven. Eren autoritats marroquines, però també homes d'altres països com Mauritània o Sudan, amagats a la malesa. Controlen la frontera amb ganivets i armes blanques. Ens van prendre tot: telèfons, diners. Les noies que es resistien, les abandonaven.” (Marie, dona camerunesa).

Tot i que aquest atac va tenir lloc al Marroc, aquesta mateixa dona es trobava a Tunísia en el moment de la recerca de camp, des d'on va declarar: “Aquí, a les fronteres, també hi ha guàrdies com aquests. Molts et diuen que només pots entrar al país si acceptes dormir amb ells. Si t'hi negues, t'ho prenen tot: el mòbil, els documents; et llencen de nou al desert o t'arresten.” (Marie, dona camerunesa).

Les organitzacions sobre el terreny també confirmen l'existència de **violència sexual per part de les autoritats tunisianes**. “Hem registrat abusos comesos per la policia o grups armats, especial-

«HEM REGISTRAT ABUSOS COMESOS PER LA POLICIA O GRUPS ARMATS, ESPECIALMENT ENTRE LES PERSONES QUE CREUEN LES ZONES DESÈRTIQUES DES DE LÍBIA O ALGÈRIA. A MÉS, ALGUNES DONES ES VEUEN OBLIGADES A RECÓRRER A LA PROSTITUCIÓ PER SOBREVUIRE PER PODER CONTINUAR EL SEU VIATGE»

Font humanitària a Tunísia

ment entre les persones que creuen les zones desèrtiques des de Líbia o Algèria. A més, algunes dones es veuen obligades a recórrer a la prostitució per sobreviure per poder continuar el seu viatge” (font humanitària a Tunísia, setembre de 2025).

Com a resultat de la normalització d'aquesta violència, moltes dones arriben a Europa amb **embarassos no desitjats**. Això ho explica una treballadora d'un centre de recepció de migrants a Sicília: “Una de les noies em va dir que a la presó la van violar deu homes. Deu guàrdies. Era habitual, sobretot per part dels guàrdies. Quan va arribar al centre de recepció, ja portava cinc mesos d'embaràs. Va dir que va decidir cedir perquè era això o morir. No sabia qui era el pare». (Cristina Siddiolo – Centre de recepció, Palerm).

Les conseqüències d'aquest tipus de violència no només són físiques (embarassos no desitjats, infeccions, ITS, dolor crònic), sinó també socials, econò-

miques i profundament psicològiques. Moltes dones viuen amb **trastorn d'estrès postraumàtic complex**, dissociació, addiccions i una càrrega de culpa o vergonya que les impedeix cuidar-se. Les experiències d'abús també soscaven valors culturals i religiosos profundament arrelats, la qual cosa reforça l'aïllament i el patiment emocional.

Una de les entrevistades, que va ser agredida sexualment, explica: “Durant l'embaràs (resultat de la violació), estava tan traumatitzada que fumava (haixix) per dormir. No podia menjar, no podia descansar. Em medicava jo mateixa perquè encara estava perduda en els meus pensaments. Vaig haver de fer molta teràpia per sortir-ne. Sentia com si encara fos en aquell moment. Sempre en alerta”. (Marie, dona camerunesa).

La psicòloga de Médecins Sans Frontières a Palerm, que és responsable de donar suport a dones migrants, confirma aquestes **conseqüències psicològiques**: “Quan han estat víctimes de violència se-

xual, i especialment quan arriben embarrassades com a conseqüència de l'agressió, no parlen, no confien en ningú i es tanquen en si mateixes. El **sentiment de vergonya i la pèrdua de dignitat** són immensos.” (Grazia Armenia – psicòloga de MSF, missió de Palerm).

A més de durant el viatge i a les zones frontereres, un cop a Tunísia, la **violència sexual continua sent una amenaça constant** en la vida quotidiana de les dones migrants. Segons fonts humanitàries sobre el terreny:

A Tunísia, els autors de violència sexual no es limiten a xarxes criminals o actors estatals. També s'observen agressions comeses per ciutadans tunisians en espais públics, en el transport públic, als carrers, a les botigues i a les llars particulars. A això s'hi suma la violència intra comunitària als assentaments informals, que està en augment. Malgrat això, continua havent-hi una manca d'accés a la justícia, la reparació i la protecció, la qual cosa reflecteix la responsabilitat indirecta de l'Estat per la manca de protecció que s'ofereix a les víctimes (font humanitària sobre el terreny, setembre de 2025).

Com demostren els testimonis de les persones entrevistades, la **violència sexual** és un element intrínsec de la ruta a través de Tunísia, agreujat pels processos **d'externalització de les fronteres europees**, que accentuen situacions d'immobilitat i vulnerabilitat legal, així com la

deportació a les zones frontereres i el finançament de les autoritats que han comès aquests actes d'agressió. Finalment, és essencial reconèixer que la violència sexual i de gènere que pateixen les dones durant el seu viatge s'agreuja amb la violència que, en molts casos, ja havien patit als seus països d'origen, la qual cosa provoca una **retraumatització constant** que augmenta la seva vulnerabilitat a nivells extremadament alts.

LA PRECARIETAT DE LA VIDA MIGRANT I LA VIOLÈNCIA QUOTIDIANA CONTRA LES DONES SUBSAHARIANES

A Tunísia, les dones subsaharianes s'enfronten a formes extremes de **discriminació racial, precarietat i abús institucional**, la qual cosa provoca greus dificultats per sobreviure, especialment quan migren amb fills a càrrec. Un dels problemes més greus és la impossibilitat d'accedir a un **habitatge digne**, ja que les autoritats no permeten un lloguer legal sense un permís de residència, la qual cosa provoca desnonaments, abusos per part dels propietaris i assentaments informals en condicions extremadament precàries.

“Quan arriben a Tunísia, moltes dones es veuen obligades a viure al bosc, en campaments, en tendes o sense cap mena d'higiene ni protecció”, diu una organit-

«QUAN HAN ESTAT VÍCTIMES DE VIOLÈNCIA SEXUAL, I ESPECIALMENT QUAN ARRIBEN EMBARASSADES COM A CONSEQÜÈNCIA DE L'AGRESSIÓ, NO PARLEN, NO CONFIEN EN NINGÚ I ES TANQUEN EN SI MATEIXES. EL SENTIMENT DE VERGONYA I LA PÈRDUA DE DIGNITAT SÓN IMMENSOS»

Grazia Armenia – psicòloga de MSF, missió de Palerm

zació que treballa en qüestions de gènere a Sfax. Així, la naturalesa precària de l'habitatge inadequat agreuja les malalties i també té impactes específics de gènere, deixant les dones més exposades a situacions de violència, agressions físiques o el robatori de les seves pertinences com a resultat de conflictes ètnics i batudes policials. “Ja no tinc casa, no puc pagar el lloguer, no tinc feina. Fins i tot vam perdre la roba de la meva filla. Vam estar vivint en una casa. La policia va venir, va trencar la porta i ens va fer fora. Em van treure amb la meva filla als braços. Acabava de fer un any i començava a dir ‘Baba’.” (Jeanne, dona camerunesa).

A aquesta situació precària s’hi suma un **accés extremadament limitat a serveis essencials** com l’assistència sanitària.

Quan les dones —o, més en general, les persones en moviment— no tenen documents d’identitat, sovint se’ls nega l’accés a l’atenció sanitària, especialment pel que fa a les malalties cròniques i la salut sexual i reproductiva. A això s’hi sumen les barreres econòmiques, ja que la pobresa creixent de les comunitats migrants limita la seva capacitat per pagar tractaments o serveis mèdics. (Font humanitària a Tunísia, setembre de 2025).

Pel que fa a la situació sanitària de les dones a Tunísia, Médecins du Monde descriu la situació com a “**alarmant**”, ja que:

En general, les dones que acudeixen als nostres serveis tenen necessitats relacionades amb la salut sexual i reproductiva:

embarassos no desitjats, complicacions derivades d’agressions sexuals, avortaments, entre d’altres. També presenten lesions patides durant el seu viatge a Tunísia, casos de desnutrició —especialment entre menors— i malalties cròniques que no han estat tractades o el tractament de les quals s’ha interromput a causa del desplaçament. A més, moltes pateixen nivells elevats d’estrès agut, símptomes de trastorn d’estrès posttraumàtic, depressió, ansietat i trastorns del son, sovint agreujats per la incertesa i l’exposició contínua a situacions traumàtiques.

Malgrat tantes afeccions i tan greus, “sense un passaport vàlid, les dones no poden sol·licitar la residència legal al país i, com que passen a una situació irregular, es queden sense accés als serveis i s’enfronten a l’**amenança constant de deportació**”. (Font humanitària a Tunísia, setembre de 2025).

Cadascuna d’aquestes formes de violència quotidiana va acompanyada d’un **clima generalitzat de racisme** promogut pel mateix govern, tal com s’ha explicat anteriorment en aquest informe. Malgrat l’assetjament als carrers i els atacs racistes, físics o verbals, les víctimes eviten recórrer al sistema judicial per por de represàlies, l’estigmatització social o possibles mesures de deportació i, com s’ha assenyalat anteriorment, a Tunísia **l’accés als mecanismes de protecció i asil és pràcticament inexistent**.

“L’accés al sistema judicial és extremada-

ment difícil per als migrants. Sovint se’ls nega la justícia, especialment quan els autors dels abusos són ciutadans tunisians o membres de les forces de seguretat.” (Font humanitària a Tunísia, setembre de 2025)

Així doncs, la combinació de **la violència policial i institucional**, el racisme social i l’erosió extrema dels drets bàsics converteixen Tunísia en un dels contextos més hostils i perillosos al llarg de la ruta migratòria per a les dones subsaharianes. Aquest testimoni confirma que les múltiples formes de violència patides a Tunísia fan del país el tram més dur del seu recorregut:

Avui em penedeixo amargament d’haver marxat del Marroc. Tot i que arribar-hi va ser difícil i vaig patir violència, almenys hi havia organitzacions que m’ajudaven. Vaig poder aprendre a fer polseres amb les germanes de l’església i vendre-les per mantenir la meva filla. Aquí a Tunísia, ni tan sols puc sortir a treballar perquè tinc por que m’arrestin i que la meva filla acabi al carrer. Els dos països més difícils que he trobat han estat Tunísia i Líbia. Per exemple, quan vaig arribar a Tunísia, vaig haver de dormir al carrer; hi va haver moments en què gairebé vaig perdre la meva filla. (Marie, una dona del Camerun).

« QUAN ARRIBEN A TUNÍSIA,
MOLTES DONES ES VEUEN
OBLIGADES A VIURE AL BOSC,
EN CAMPAMENTS, EN TENDES O
SENSE CAP MENA D’HIGIENE
NI PROTECCIÓ »

Font humanitària a Tunísia

05.4

Conclusions sobre Tunísia

La història de la cooperació en matèria de migració entre la Unió Europea i Tunísia s'estén al llarg de les darreres tres dècades, amb **fites significatives en la història de la gestió fronterera a la regió**, com ara la signatura del **Memoràndum d'Entesa (MoU) entre la Unió Europea i Tunísia, el 2023** o l'adopció del Nou Pacte sobre Migració i Asil el 2024. Aquests acords, acompanyats de polítiques específiques de cooperació condicionada i gestió de la migració, han donat lloc a la inversió de milers de milions d'euros de fons públics destinats a consolidar una **estratègia de bloqueig fronterer externalitzat**, més enllà de les fronteres europees.

En aquest context, **Tunísia** ha jugat un **paper central**, al mateix temps que la seva estructura política s'ha deteriorat significativament en els darrers anys, la qual cosa ha portat a la consolidació d'un règim que ha debilitat **els pilars democràtics fonamentals**. Aquesta deriva cap a l'autoritarisme es veu agreujada per un **augment del racisme dins de la societat**, promogut i legitimat des dels més alts estaments del govern.

Aquest capítol estableix un vincle directe entre aquests processos i els seus **impactes específics de gènere**, centrant-se en la situació de les dones migrants, especialment les dones subsaharianes, que queden atrapades a Tunísia en el seu viatge cap a Europa. En el cas específic de les dones, la **manca de rutes legals i segures** comporta una **major exposició a la violència sexual**, que s'agreuja per les accions de les autoritats estatals que, en molts casos, han estat finançades mitjançant acords amb la Unió Europea, especialment a través de pràctiques com els 'Desert dumps'.

A més, les violacions de drets que pateixen les dones migrants a Tunísia estan estretament vinculades a la **impossibilitat de regularitzar la seva situació administrativa, de sol·licitar asil o de continuar el seu viatge migratori**. La vida al carrer, la manca d'accés a serveis bàsics com l'assistència sanitària i l'absència de condicions mínimes de dignitat generen **impactes específics de gènere**, que s'han analitzat al llarg d'aquest capítol.

En conseqüència, aquesta anàlisi demostra que els efectes del bloqueig migratori —generats i reforçats per una política europea basada en **l'externalització de fronteres i la deportació**, i implementada en col·laboració amb règims no democràtics— condueixen a una situació de **greus violacions dels drets humans** i a la perpetració de **formes específiques de violència de gènere**.

« VULL PODER ESTAR AL COSTAT DE LA MEVA FILLA, PORTAR-LA A L'ESCOLA. VULL QUE ESTUDIÏ, PERQUÈ JO NO VAIG PODER; LA MEVA VIDA MAI NO VA SER ESTABLE, DE VERITAT. TOT EL QUE VULL ÉS QUE ELLA TINGUI UNA VIDA ESTABLE »

Marie, una dona camerunesa

« TOT EL QUE US PUC DIR ÉS QUE VULL MARXAR D'AQUÍ. VULL TREBALLAR, VULL SER LLIURE, VULL CAMINAR PEL CARRER AMB EL CAP BEN ALT »

Marie, una dona camerunesa

« NO VULL HAVER DE MIRAR ENRERE MENTRE CORRO. NO VULL HAVER DE FUGIR DE LA POLICIA NI DE LA POLICIA D'IMMIGRACIÓ »

Jeanne, una dona camerunesa

06

SENEGAL

06.1

Senegal, un soci clau per a la Unió Europea a l'Àfrica Occidental

Senegal ha estat tradicionalment un país d'origen i trànsit per als migrants de l'Àfrica Occidental i ocupa una **posició significativa en la ruta atlàntica** cap a les Illes Canàries, especialment des de la anomenada “**crisi de les pasteres**” del 2006, quan més de 31.000⁶⁹ persones van arribar a les costes de les illes. La centralitat migratòria del país forma part d'una dinàmica més àmplia de mobilitat regional, però també ha ajudat a reforçar el seu paper com a **soci estratègic en la gestió de la migració** amb Espanya i la Unió Europea.

A diferència d'altres països de la regió, Senegal s'ha caracteritzat per una **estabilitat política i institucional sostinguda** des de la seva independència el 1960, sense cops d'estat. El seu sistema polític està estructurat com una república presidencial d'inspiració francesa,

amb eleccions regulars, pluralisme polític i un marc institucional relativament consolidat. De fet, aquesta estabilitat ha estat un **factor clau en la seva projecció internacional** i en la construcció de relacions basades en la confiança amb tercers països, especialment europeus.

En aquest context, la **posició geoestratègica de Senegal**, situada entre el Sahel i la costa atlàntica, juntament amb la seva estabilitat institucional, ha afavorit la seva consolidació com a **soci privilegiat de la Unió Europea**. Aquesta relació s'estructura a través d'instruments com l'Acord de Cotonou (2000)⁷⁰, acords d'associació econòmica i un diàleg polític continu que inclou, entre altres àmbits, la **cooperació en matèria de migració i seguretat**.

A partir de mitjans dels anys 2000, i en paral·lel a l'augment de les sortides cap a

⁶⁹ Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat (CEAR). (novembre de 2023). Per què augmenten les arribades de migrants a les Illes Canàries? <https://www.pear.es/noticias/emergencia-aumento-llegadas-canarias/>

⁷⁰ Unió Europea. (s.d.). Aliances de mobilitat entre la Unió Europea i tercers països. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=LEGISSUM:r12101>

les Illes Canàries, la **dimensió migratòria** s'ha integrat progressivament en les relacions bilaterals amb Espanya i la UE, consolidant un model de cooperació que combina el control fronterer, el suport financer i les polítiques de desenvolupament. En aquest sentit, Senegal s'ha convertit en un **actor clau en l'arquitectura de l'externalització fronterera a l'Àfrica Occidental**, tot i que el seu paper difereix del model més centrat en la seguretat observat en altres contextos com el Marroc o Tunísia. En aquest cas, Senegal es basa en major mesura en la seva **legitimitat institucional i l'alineació política amb els socis europeus**.

No obstant això, el cicle electoral del 2024 va marcar un **punt d'inflexió polític** amb la victòria de Bassirou Diomaye Faye i el projecte panafricanista de PASTEF, que ha anunciat **prioritats centrades en la joventut, l'ocupació i una revisió de la cooperació en matèria de seguretat i defensa**, incloent-hi la fi de la presència militar estrangera a partir del 2025. Aquest nou context planteja preguntes sobre el futur de les relacions migratòries amb Europa.

Al mateix temps, Senegal continua **experimentant fluxos migratoris inten-**

sos. El 2020, uns 694.000 senegalesos vivien a l'estranger⁷¹ (més del 4 % de la població), amb destinacions principals com França, Itàlia i Espanya, mentre que altres estimacions situen la diàspora en més de 2,5 milions de persones. No obstant això, **l'accés a les vies regulars es veu obstaculitzat** per les denegacions de visats, els retards en les cites i la proliferació de mercats informals per obtenir-los, un fenomen que alguns actors han descrit com la “màfia consular”.

En conjunt, la **ubicació central de Senegal en la ruta atlàntica**, la seva estabilitat institucional i la seva alineació política expliquen el seu paper com a “**àncora**” per a l'externalització a l'Àfrica Occidental. En el marc de la cooperació, el **control dels fluxos migratoris** s'ha convertit en una prioritat estratègica dins d'una relació política i econòmica més àmplia que situa Senegal al **cor de l'arquitectura europea de contenció migratòria**.

⁷¹ Datosmacro. (2020). Senegal - Emigrants totals. Expansión. <https://datos-macro.expansion.com/demografia/migracion/emigracion/senegal>

06.2

Senegal y la externalización europea

La **cooperació entre Espanya i Senegal en la gestió de la migració** constitueix un dels pilars fonamentals del **model espanyol d'externalització de fronteres** i, alhora, un component clau dins l'àmbit més ampli de la política migratòria exterior de la Unió Europea. En els darrers anys, Senegal s'ha consolidat com un dels **països prioritaris en la planificació de l'acció exterior d'Espanya a l'Àfrica**. Això es reflecteix en el **Tercer Pla per a l'Àfrica** del Ministeri d'Afers Exteriors, de la Unió Europea i de la Cooperació⁷², que identifica Senegal, juntament amb països com Costa d'Ivori, Angola i Kenya, com a soci estratègic. Aquesta prioritat no està impulsada únicament per consideracions diplomàtiques o econòmiques, sinó pel **paper central** de Senegal **en la contenció de la ruta atlàntica** cap a les Illes Canàries.

Tot i que els vincles de cooperació entre

⁷² Espanya. Ministeri d'Afers Exteriors, Unió Europea i Cooperació. (2019). Tercer Pla per a l'Àfrica: Espanya i l'Àfrica: repte i oportunitat.

ambdós països són anteriors, va ser després de la “crisi de les pasteres” del 2006 que Espanya va començar a establir un **marc específic d'acords, instruments policials i programes de cooperació** destinats explícitament a frenar la sortida de les embarcacions.

El 24 d'agost de 2006 es va signar el **Memoràndum d'Entesa per a la lluita contra la immigració irregular**⁷³, que va incloure les primeres patrulles marítimes conjuntes entre la Guàrdia Civil espanyola i la marina, la gendarmeria i les forces de seguretat senegaleses. L'octubre del mateix any, es va assolir un **Acord Marc de Cooperació bilateral** més ampli⁷⁴, que incorporava explícitament la

⁷³ Canarias7. (2006). Senegal i Espanya signen un memoràndum per frenar la immigració il·legal. https://www.canarias7.es/hemeroteca/senegal_y_espana_firman_un_memorandum_para_frenar_la_emigracion_ilegal-HJCSN33217

⁷⁴ Espanya. Ministeri d'Afers Exteriors i Cooperació. (3 de juliol de 2008). Acord Marc de Cooperació entre el Regne d'Espanya i la República de Senegal, signat

gestió de la migració a l'agenda política comuna. Al desembre de 2006, s'hi va afegir un **acord específic sobre menors no acompanyats**⁷⁵, centrat en la protecció, la repatriació i la reinserció. Aquests instruments no van ser incidents aïllats, sinó que van ser el començament d'un marc institucional que va consolidar Senegal com a soci prioritari en l'estratègia de contenció de l'Atlàntic.

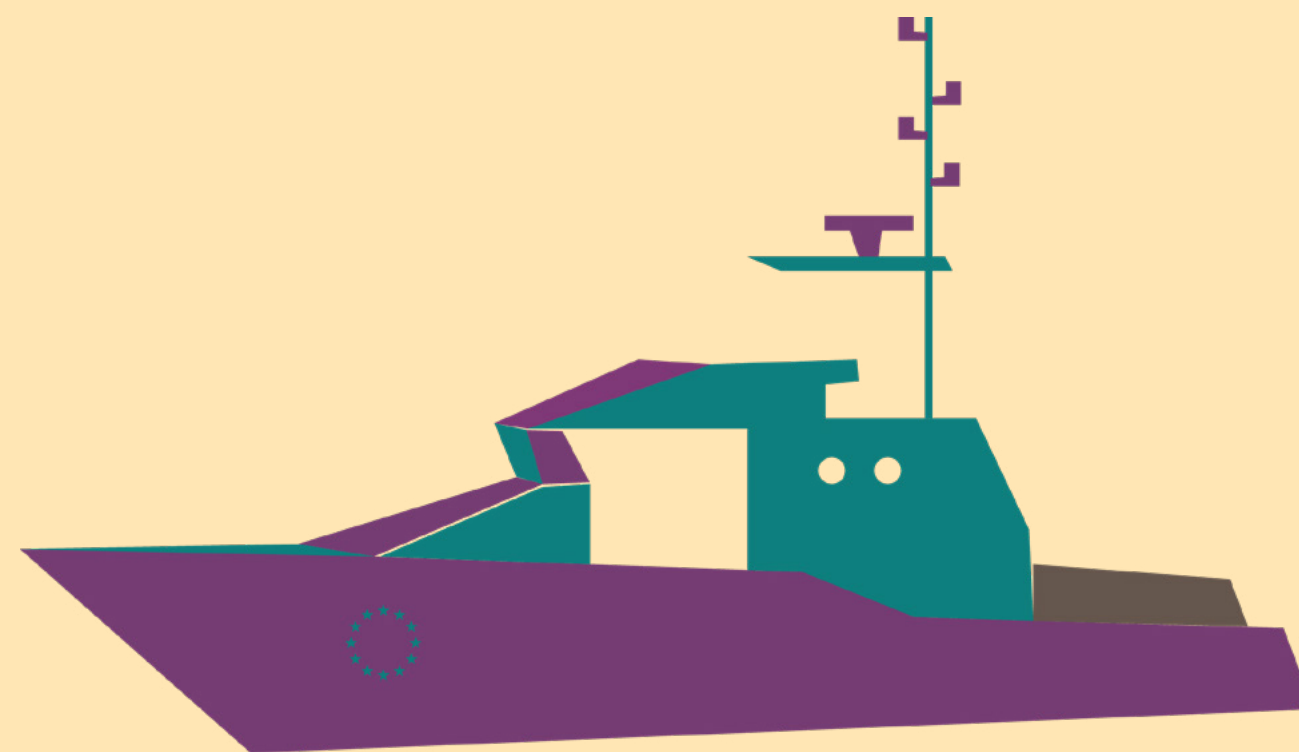
a Dakar el 10 d'octubre de 2006. Butlletí Oficial de l'Estat, núm. 170. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2008-12048>

⁷⁵ Espanya. Ministeri de Treball i Immigració. (13 de maig de 2008). Acord entre el Regne d'Espanya i la República de Senegal sobre cooperació pel que fa a la prevenció de l'emigració il·legal de menors no acompanyats, la seva protecció, repatriació i reintegració, signat a Dakar el 5 de desembre de 2006. Butlletí Oficial de l'Estat, núm. 116. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2008-12316>

En els anys següents, la cooperació es va institucionalitzar i aprofundir. El 2009, es va signar un nou **Memoràndum d'Entesa entre la Policia Nacional espanyola, la Guàrdia Civil i la Gendarmeria Nacional de Senegal**⁷⁶ per enfortir la **cooperació policial transfronterera**, l'intercanvi d'informació i la lluita contra la migració irregular i les xarxes de tràfic. Des de llavors, la col·laboració s'ha intensificat progressivament.

El juliol de 2016, Espanya i Senegal van emetre una **Declaració Conjunta sobre**

⁷⁶ Europa Press. (novembre de 2009). El Ministeri de l'Interior signa dos acords amb Mauritània i Senegal per enfortir la cooperació policial en matèria de terrorisme i immigració. <https://www.europapress.es/nacional/noticia-interior-firma-dos-acuerdos-mauritania-senegal-reforzar-cooperacion-policial-terrorismo-inmigracion-20091103134906.html>

«FAN PATRULLES CONSTANTS I MANTENEN UNA COORDINACIÓ REGULAR AMB LA GUÀRDIA CIVIL ESPANYOLA, QUE PROPORCIONA FORMACIÓ I REFORÇA LES CAPACITATS»

Representant policial de Kayar

el paper de FRONTEX⁷⁷, segons la qual Dakar acceptava **assistència tècnica i operativa** de l'agència europea “respectant la seva sobirania”, mentre que Espanya es comprometia a donar suport a Senegal en els fòrums de la UE. La **presència de FRONTEX** en aquest context confirma que la cooperació bilateral està plenament integrada en la lògica europea d'externalització.

Segons dades del Ministeri de l'Interior, fins al 2025 la vigilància conjunta havia portat a més de **5.000 intercepcions de persones i 126 embarcacions**⁷⁸, xifres

77 Gabrielli, L. (2017). L'externalització europea del control migratori: l'enfocament d'Espanya com a model? Anuari de CIDOB sobre immigració, 2017, 126-152.

78 Espanya. Ministeri de l'Interior. (2 de desembre de 2025). L'Interior lliura dos vaixells de patrulla a Senegal per donar suport a la tasca clau de les seves forces de seguretat en la prevenció de la migració. <https://www.interior.gob.es/opencms/va/detalle/articulo/Interior-entrega-a-Senegal-dos-patrulleras-para-contribuir-al-trabajo-clave-en-prevencion-migratoria-de-sus-fuerzas-de-seguridad/>

que demostrin l'abast de la **implicació operativa directa** al territori senegalès.

Actualment, Espanya manté un **desplegament permanent** a Senegal d'aproximadament quaranta membres de la Policia Nacional i de la Guàrdia Civil que, juntament amb les forces senegaleses, duen a terme patrulles terrestres, marítimes i fluvials⁷⁹. A això s'hi suma la provisió de **recursos materials**: dos vaixells de patrulla del tipus CPV, tres embarcacions addicionals, un helicòpter, tretze vehicles tot terreny i el suport esporàdic d'un avió de vigilància i un vaixell d'altura. Aquest desplegament no es pot interpretar com una simple cooperació tècnica; implica la **transferència de capacitats de control fronterer** europees a un tercer país.

79 Servimedia. (2 de desembre de 2025). El Ministeri de l'Interior lliura dos vaixells de patrulla a Senegal per frenar la sortida d'embarcacions petites. <https://www.servimedia.es/noticias/interior-entrega-senegal-dos-patrulleras-para-frenar-salida-cayucos/1412187040>

Un representant de la policia de Kayar, un dels principals punts de sortida de pasteres des de Senegal, explica per a aquest informe com funciona aquesta col·laboració: “Fan patrulles constants i mantenen una coordinació regular amb la Guàrdia Civil espanyola, que proporciona formació i reforça les capacitats”. L'agent de policia reconeix la utilitat de la cooperació, però també assenyala les limitacions tecnològiques i institucionals que impedeixen el control total de la línia de costa. Aquest testimoni reflecteix **l'asimetria estructural de la relació**: la UE i Espanya proporcionen recursos i formació, mentre que Senegal assumeix **les funcions de control avançat**.

En la pràctica, els acords han creat una **infraestructura permanent** que converteix Senegal en una **frontera avançada de la Unió Europea**. Hi ha centres de coordinació a Dakar per a l'intercanvi d'informació marítima i la planificació de les patrulles, oficials de lligam espanyols destinats permanentment a la capital, i el desplegament continu de vaixells de patrulla com el “Río Tajo”, dedicat específicament a controlar la migració il·legal entre Senegal i les Canàries. La frontera deixa de ser una línia geogràfica i es converteix en un **mecanisme operatiu distribuït**.

Aquest procés ha estat descrit per la Fundació porCausa com una **“verticalització de la frontera”**⁸⁰: la gestió de la migració es trasllada cap al sud, tant materialment com simbòlicament. Senegal comença a exercir **funcions típiques del control fronterer europeu a milers de quilòmetres** de les fronteres físiques de la Unió.

La cooperació no es limita a l'àmbit bilateral amb Espanya, sinó que forma part d'una **estratègia europea més àmplia**. El Senegal és considerat per Brussel·les un **soci relativament estable a l'Àfrica Occidental** i disposat a cooperar en el retorn dels seus propis ciutadans, tot i que ha evitat comprometre's plenament amb la **readmissió de ciutadans de tercers països**, una qüestió que genera tensions diplomàtiques vinculades a la sobirania i la legitimitat regional⁸¹.

80 Fuentes Lara, C., & Fanjul, G. (2024). Externalització: caos, corrupció i control migratori sota l'aparença de cooperació europea. Fundació porCausa.

81 Fuentes Lara, C., & Fanjul, G. (2024). Externalització: caos, corrupció i control migratori sota l'aparença de cooperació europea. Fundació porCausa.

Pel que fa a les relacions multilaterals, Senegal és membre de **l'Organització dels Estats Africans, del Carib i del Pacífic (OEACP)** i ha estructurat les seves relacions amb la UE mitjançant **l'Acord de Cotonou (2000)** i els Acords d'Associació Econòmica. L'Acord de Cotonou inclou la migració com un tema de **“diàleg profund”**, incorporant mecanismes de cooperació en matèria de retorn i readmissió.

El 2015, Senegal es va sumar al **Procés de Valletta**⁸² i al **Pla d'Acció Conjunt UE-Àfrica**, comprometent-se a reforçar el control fronterer i a gestionar la migració irregular a canvi de suport per al desenvolupament i l'ocupació juvenil. Des de llavors, la cooperació en matèria de migració entre la UE i Senegal s'ha estructurat progressivament al voltant d'una **lògica de cooperació condicionada**, en la qual el finançament per al desenvolupament, l'assistència tècnica i certs beneficis polítics s'enllacen amb els compromisos dels països associats pel que fa al control migratori.

82 Consell de la Unió Europea. (s.d.). Rutes migratòries occidentals cap a Europa. <https://www.consilium.europa.eu/es/policies/western-routes/>

Després de la Cimera de Valletta del 2015 i la creació del Fons Fiduciari d'Emergència per a l'Àfrica (EUTF), Senegal es va convertir en un dels **principals receptors de finançament europeu a l'Àfrica Occidental**. Segons The New Humanitarian⁸³, entre el 2015 i el 2021 la Unió Europea va destinar uns 164 milions d'euros a iniciatives relacionades amb la gestió de la migració i la **reducció de les anomenades “causes profundes”** de la migració irregular a Senegal.

Posteriorment, el 2016, es va incloure entre els **cinc països prioritaris** del Marc de Societat per a la Migració de la UE⁸⁴. Aquest marc va formalitzar la lògica dels “incentius i desincentius”: finançament i cooperació tècnica a canvi d'un control policial intensificat, la creació d'estructu-

83 Thompson, J. (17 d'octubre de 2024). La missió d'un il·lús: intentant rastrejar l'impacte del finançament migratori de la UE a Senegal. <https://www.thenewhumanitarian.org/feature/2024/10/17/fools-mission-trying-track-impact-eu-migration-funding-senegal>

84 Abellán, L. (18 d'octubre de 2016). La UE forja pactes amb cinc països africans per frenar la migració. El País. https://elpais.com/internacional/2016/10/18/actualidad/1476811503_017250.html

res nacionals de gestió de la migració i una major col·laboració en les devolucions.

Més recentment, l'octubre de 2024, la Comissió Europea va anunciar un **nou paquet de 30 milions d'euros**⁸⁵ específicament destinat a **enfortir la lluita contra la migració irregular a Senegal**. Segons la mateixa Comissió, aquests fons busquen enfortir les capacitats de les autoritats senegaleses per al **control migratori**, la lluita contra les xarxes de tràfic i la prevenció de les sortides irregulars cap a Europa.

En conjunt, aquesta arquitectura d'acords bilaterals, marcs europeus, instruments financers i desplegaments operatius demostra que Senegal s'ha consolidat com

un **actor clau en l'estratègia europea d'externalització**, especialment en el corredor atlàntic. El país duu a terme funcions centrals de **control migratori previ** molt abans que els migrants arribin al territori europeu. En aquest context, la frontera europea no desapareix, sinó que es desplaça cap al sud, es fragmenta i s'integra en l'aparell institucional i de seguretat senegales.

D'aquesta manera, Senegal es converteix en una **frontera avançada de la Unió Europea** i en un espai on la **gestió migratoria europea s'exerceix extraterritorialment**, difuminant la frontera física i reforçant un model en què la contenció precedeix l'arribada.

85 Statewatch (20 de novembre de 2025). Exportació de la «gestió» carcerària de la migració: 30 milions de la UE a Senegal per al control migratori. <https://www.statewatch.org/analyses/2025/exporting-carceral-migration-management-30-million-from-the-eu-to-senegal-for-migration-control/>

06.3

Impactes de gènere de l'externalització i migració

A Senegal, la **migració femenina** ha adquirit una dimensió autònoma i estratègica. Com explica l'advocada senegalesa Marina Kabou, moltes dones emigren soles per “guanyar-se la vida dignament, mantenir les seves famílies, estudiar, alliberar-se del patriarcat i escapar de la violència, com el matrimoni forçat o la mutilació genital femenina”. La migració esdevé, doncs, un **espai d'autodeterminació i de recerca de la llibertat**. No obstant això, aquesta aspiració topa amb un context de desigualtat estructural. Com assenyala Xavier Calderón, representant del Govern de la Generalitat a l'Àfrica Occidental, al Senegal només el **3 % dels títols de propietat estan en mans de dones**, la qual cosa limita la seva independència econòmica i la seva capacitat per complir els requisits formals per a la migració regular.

L'externalització no opera únicament com a frontera europea, sinó que **configura les condicions del viatge des del punt d'origen**, exposant les dones a majors riscos físics i psicològics. Per tant,

des del principi, el model té un **impacte diferenci**at, transformant els projectes d'emancipació en trajectòries marcades per l'obstrucció, la violència i la vulnerabilitat acumulada.

MANCA DE VISATS I IMPACTES DE GÈNERE

La tensió entre **l'autonomia de les dones i les restriccions estructurals a la seva mobilitat** es concreta en el règim de visats. L'enduriment d'aquest règim, un pilar central de l'externalització europea, transforma la recerca d'autonomia en un viatge marcat per l'obstrucció. Marina Kabou adverteix que “no es pot combatre la migració irregular mentre alhora s'endureixen els controls de visats”. Tancar les **vies legals de mobilitat** equival a fomentar les rutes clandestines. La restricció no elimina el desig de mobilitat, sinó que el desplaça cap a opcions més perilloses. Aquest canvi té **conseqüències específiques de gènere**. En els viatges regionals, el metge de la comunitat Abdou Aziz Sene explica que, especialment

« NO ES POT COMBATRE LA MIGRACIÓ IRREGULAR MENTRE ALHORA S'ENDUREIXEN ELS CONTROLS DE VISATS »

Marina Kabou, jurista senegalesa

per a les dones que viatgen soles, “pot passar qualsevol cosa: violació, xantatge sexual sota la pretensió de protecció i violència física.”

El sistema consular de Dakar funciona, en la pràctica, com un **filtre opac i altament restrictiu**. Sara, d'origen senegalès i resident a les Illes Canàries des de fa més de cinc anys, descriu el procediment com “una barrera estructural i arbitrària”, fins i tot en casos de reagrupament familiar que ja han estat autoritzats. L'obstacle principal no és només la denegació formal del visat, sinó la **impossibilitat d'accedir al procés**: temps d'espera de fins a dos anys per aconseguir una cita i la proliferació d'intermediaris que cobren entre 200 i 500 euros per serveis que sovint no arriben a materialitzar-se. “Aquesta situació constitueix una forma de corrupció silenciosa”, afirma, i subratlla que la manca de resposta institucional provoca **una separació familiar prolongada i una tensió emocional**, que afecta fins i tot dones embarassades i menors d'edat.

Al Senegal, com en altres països africans com el Marroc i Algèria, **BLS Management Solutions Private Ltd⁸⁶ BLS International** és l'empresa índia subcontractada per la Junta de Contractació del Ministeri d'Afers Exteriors i Cooperació per gestionar els procediments de visat. El 2011, el Ministeri d'Afers Exteriors va decidir introduir un sistema global d'emissió de visats per substituir el servei externalitzat que els consolsats espanyols havien estat utilitzant des del 2006. Des de llavors, dues empreses externes – primer VFS Global i ara BLS International – s'han encarregat de tramitar els visats a les 53 oficines que es van licitar el 2016.

La implicació de BLS equival a una **externalització que no només està relacionada amb la frontera, sinó també amb l'administració**. Segons una investigació d'*El Salto*, el sistema de gestió de visats externalitzat a través de BLS a Senegal

⁸⁶ BLS International: <https://senegal.blsspainvisa.com/spanish/>

«EM VAN DEMANAR
150.000 FRANCS
PER CADA CITA»

testimoni anònim

«SI HAGUÉSSIM TINGUT
UN VISAT, RES D'AIXÒ
NO HAURIA PASSAT»

Aminata

pateix problemes importants pel que fa a la **transparència i el tracte institucional**. Diversos testimonis destaquen l'existència d'un “**embolic de pagaments i processos burocràtics**”⁸⁷, amb instruccions ambigües i una manca d'informació clara, la qual cosa crea incertesa i una gran dependència de l'intermediari.

A més, les dades empíriques recollides a Senegal posen de manifest **importants disfuncions en el sistema d'accés a visats externalitzat a través de BLS**. Els testimonis recollits descriuen una dificultat estructural per aconseguir una cita a través dels canals oficials, amb sistemes que s'obren a hores concretes i les places s'omplen en qüestió de segons. Com va assenyalar anònimament una de les entrevistades: “Fa quatre mesos que intento aconseguir una cita (...) el lloc web de BLS s'obre a una hora concreta i immediatament totes les cites disponibles queden exhaurides”. A la pràctica, aquesta situació impedeix **l'accés regular al procediment** i crea una forta sensació d'estar estancat.

87 Parrilla, D. (abril de 2025) El mite de la migració ordenada: la denegació sistemàtica de visats pel consolat espanyol a Dakar. El Salto <https://www.elsaltodiario.com/senegal/mito-migracion-ordenada-denegacion-sistemica-visados-consulado-espana-dakar>

Al mateix temps, els testimonis assenyalen l'existència d'un **mercado informal de cites**, amb preus que oscil·len entre 150.000 i 300.000 francs CFA (aproximadament de 228 a 457 euros, depenent del tipus de canvi). Segons uns de les entrevistades, “em van demanar 150.000 francs per cada cita”, mentre que un altre assenyalava que “aquest mètode ha fomentat el mercat irregular de cites, que ara es venen per 300.000 francs CFA”. Aquestes quantitats són especialment rellevants en un context on els salaris mitjans són considerablement més baixos, fet que reforça les **desigualtats en l'accés a les vies legals de mobilitat**.

Alguns testimonis també suggereixen la possible implicació d'actors tercers vinculats al mateix sistema en aquestes pràctiques, la qual cosa augmenta la **percepció d'opacitat**. En paraules d'una entrevistada, “em van explicar que són els empleats de BLS els qui realment gestionen aquest mercat de cites”. Tot i que aquestes declaracions no es poden verificar de manera independent, reflecteixen una **desconfiança generalitzada sobre com funciona el sistema**.

En resposta a aquestes al·legacions, les respostes institucionals tendeixen a desplaçar la culpa. En la correspondència

mantinguda amb el Consolat General d'Espanya a Dakar (compartida per fonts anònimes), s'afirma que "la demanda de visats supera amb escreix l'oferta", mentre s'indica que, si es descobreixen irregularitats, correspon als usuaris "presentar la denúncia pertinent a la policia o als tribunals". Per la seva banda, el BLS defensa la naturalesa automatitzada del procés, afirmant que el sistema de cites és "autònom i no requereix cap intervenció del personal del BLS".

Des d'una **perspectiva de gènere**, aquest coll d'ampolla administratiu té efectes diferencials. Les dones que volen migrar per motius laborals, d'estudis o de salut han de presentar documentació financera i de béns en un context on el seu accés a recursos formals és limitat. L'opacitat del sistema no només causa frustració individual, sinó que també **re-modela les decisions col·lectives**. Yeye Bayam Diouf, directora d'un centre de contractació de dones pescadores a Thiarye-sur-Mer, explica que moltes dones apleguen tots els documents necessaris i, tot i així, reben una resposta negativa. **"Hi ha molts denegacions de visats"**, afirma, i subratlla que fins i tot aconseguir una cita és extremadament difícil.

Quan la ruta habitual està tancada, explica, aquells decidits a emigrar buscaran altres vies, per perilloses que siguin. L'externalització, en aquest punt, no elimina el desig de mobilitat; el **porta a la clandestinitat**.

Com assenyala Marie Victoire Thiaw, representant de l'organització BAOS, "hi ha noies que volen marxar legalment, però no poden aconseguir un visat. Així que agafen la pastera. No perquè vulguin arriscar la vida, sinó perquè no tenen cap altra opció". L'Aminata ho diu clarament en retrospectiva: "Si haguéssim tingut un visat, res d'això no hauria passat". El viatge per les rutes terrestres i marítimes no va ser una elecció voluntària, sinó el resultat del **tancament sistemàtic d'alternatives legals**.

L'externalització, per tant, no només restringeix la mobilitat; genera una **incertesa estructural que empenta les persones cap a la migració irregular**. El discurs europeu sobre la migració "ordenada i segura" contradiu una pràctica que **bloqueja l'accés regular** i trasllada el risc a les dones que intenten exercir el seu dret a migrar.

«SI UNA PERSONA TORNA AMB ÈXIT, AMB DINERS, LA RESPECTEN... PERÒ SI TORNA SENSE RES, S'ENFRONTA A DIFICULTATS I A MOLTA DISCRIMINACIÓ. LA SOCIETAT NO PERDONA ELS QUI TORNEN AMB LES MANS BUIDES»

Marina Kabou, jurista senegalesa

RETORN DE LA MIGRACIÓ, ESTIGMATITZACIÓ I IMPACTES DE GÈNERE

Mentre que el règim de visats empeny moltes dones cap a rutes irregulars, el **retorn constitueix l'altre gran mecanisme d'externalització a Senegal**. La cooperació entre la Unió Europea i l'estat senegalès no només està orientada a controlar les sortides, sinó també a facilitar els retorns (voluntaris, forçats o encoberts sota programes de migració circular) que tanquen el cicle migratori en condicions asimètriques. En el discurs europeu, el retorn es presenta com a part de la gestió "ordenada i cooperativa"; però a la pràctica, per a moltes dones marca **l'inici d'una nova fase de vulnerabilitat**.

Marina Kabou identifica una distinció social clau: "Si una persona torna amb èxit, amb diners, la respecten... Però si torna sense res, s'enfronta a dificultats i a molta discriminació. La societat no perdona els qui tornen amb les mans buides". El **valor social del retorn** depèn del capi-

tal acumulat. Quan el projecte migratori no proporciona els recursos esperats, el retorn es converteix en un **senyal de fracàs**. Una dona que va tornar després de ser desnonada de casa seva a Espanya en diverses ocasions ho descriu així: "Tornar no és només físic: també has de tornar interiorment, reconstruir-te, i ningú no t'ho ensenya". Tornar no significa simplement tornar a un lloc, sinó **reconstruir la pròpia identitat i legitimitat social**.

Des d'una **perspectiva de gènere**, aquesta estigmatització és especialment aguda. Moltes dones emigren amb el suport econòmic o moral de les seves famílies, que esperen que tornin amb diners. Quan això no passa, la pressió porta a l'aïllament, la vergonya i el tancament en si mateixes. Aminata ho diu sense embuts: "Tornar va ser mil vegades més difícil que marxar. Si hagués tornat amb euros, m'haurien rebut amb respecte. Però com que vaig tornar amb les mans buides, tothom em va jutjar." L'externalització no només bloqueja o intercepta;

crea trajectòries en què el **fracàs a l'hora de migrar es converteix en una sanció social**.

El doctor Abdou Aziz Sene confirma l'**impacte psicosocial** d'aquest procés. Moltes dones retornades, explica, s'aïllen perquè senten que la comunitat les percep com "les que han fracassat". En situacions de retorn, ha observat casos de depressió greu, pèrdua de memòria i fins i tot trastorns psicòtics en dones que han patit experiències traumàtiques durant el seu viatge o als països de destinació. La combinació de la violència prèvia i l'estigmatització posterior intensifica el deteriorament de la salut mental. El retorn, lluny de tancar el cicle migratori, **reactiva els traumes i profunditza l'exclusió**.

En aquest sentit, el retorn funciona com un **mecanisme disciplinari dins de l'externalització**: castiga la migració fallida, reforça les jerarquies econòmiques i reproduceix les desigualtats de gènere. Les dones es troben atrapades entre dues impossibilitats: no van poder quedar-se a Europa i tampoc no es poden reintegrar plenament a Senegal. Sense marcs de suport públic sòlids ni reconeixement legal específic, el retorn es converteix en un

espai estructural de violència simbòlica i psicològica.

PÈRDUES AL MAR I EFECTES EN LA SALUT MENTAL

Les conseqüències més extremes de l'externalització al llarg de l'eix atlàntic es manifesten en les **desaparicions i morts al mar**. Com hem vist, les polítiques de bloqueig no eliminen la mobilitat, sinó que la desplacen cap a **rutes cada cop més llargues i perilloses**. El resultat és una acumulació de pèrdues que afecten no només els qui migren, sinó també les dones que es queden a Senegal com les mares, germanes o esposes de les persones desaparegudes.

Yeye Bayam Diouf, mare d'un jove que va desaparèixer al mar i figura destacada del moviment de mares buscadores al Senegal, descriu una experiència marcada per la **incertesa constant**: "Vivim en un estat de confusió, negació, estrès i ràbia. No podem plorar perquè no sabem si els nostres fills són vius o morts". L'absència de cossos i el reconeixement institucional impedeixen que el procés de dol es pugui completar. "No tenim cap reconeixement legal. No podem organitzar funerals ni accedir a suport so-

«TORNAR VA SER MIL VEGADES MÉS DIFÍCIL QUE MARXAR. SI HAGUÉS TORNAT AMB EUROS, M'HAURIEN REBUT AMB RESPECTE. PERÒ COM QUE VAIG TORNAR AMB LES MANS BUIDES, TOTHOM EM VA JUTJAR»

Aminata

«LAS IMÁGENES VUELVEN.
AUNQUE SONRÍAS, POR
DENTRO YA NO TIENES
GANAS DE VIVIR»

Aminata

«VIVIM EN UN ESTAT DE
CONFUSIÓ, NEGACIÓ, ESTRÈS I
RÀBIA. NO PODEM PLORAR PERQUÈ
NO SABEM SI ELS NOSTRES FILLS
SÓNVIUS O MORTS»

Yeye Bayam Diouf, madre de un joven
desaparecido en el mar

cial. Estem atrapades entre l'esperança i el dol". L'externalització provoca, doncs, **desaparicions sense estatut legal** i deixa les famílies en una espera interminable.

El trauma no es limita a les mares. També afecta les dones que han sobreviscut al viatge. Aminata recorda haver vist "dones que havien estat violades, nens morint al desert, companys que havien estat torturats" i afirma que, encara que un intenti reconstruir la seva vida després, "les imatges tornen. Fins i tot si somrius, per dins ja no tens ganes de viure". L'experiència migratòria deixa **cicatrics duradores** que reapareixen en forma d'ansietat, insomni o depressió. El viatge no s'acaba quan posen el peu a terra ferma o en el retorn; roman al cos i a la memòria.

En aquest context, l'externalització causa un **dany psicosocial estructural** que opera a múltiples nivells: durant el viatge, en el retorn i a les comunitats d'origen. El bloqueig de les rutes regulars, la pressió per interceptar les sortides i l'absència de mecanismes eficaços per a la recerca i identificació de persones desaparegudes generen un patiment que es distribueix de manera desigual i afecta especialment les dones, que assumeixen la càrrega del dol, la memòria i la recons-

trucció familiar. La frontera europea, desplaçada cap a l'Atlàntic, deixa així una **profunda empremta emocional a Senegal**: un dol suspès que no troba tancament i un panorama de salut mental marcat per la incertesa i la pèrdua.

06.4

Conclusions sobre Senegal

L'anàlisi del cas senegalès demostra que **l'externalització de les fronteres** no només trasllada la gestió de la migració cap al sud, sinó que també reorganitza les trajectòries de les dones en condicions de restricció, risc i disciplina social. L'enclotament del règim de visats i l'opacitat consular bloquegen l'accés a la mobilitat regular i empenyen moltes dones cap a **rutes irregulars** on s'enfronten a la violència sexual, l'explotació i una exposició extrema al perill. Al mateix temps, la cooperació en matèria de retorn converteix la repatriació en un **mecanisme de sanció social**: les dones que tornen sense recursos són estigmatitzades, aïllades i desacreditades dins de les seves comunitats. L'externalització, per tant, no elimina la migració, sinó que produeix **una vulnerabilitat diferenciada**, reforçant les desigualtats econòmiques i de gènere preexistents.

Hem demostrat que aquests mecanismes generen un **impacte acumulatiu en la salut mental i en el teixit social**. Les desaparicions al mar, el dol suspès

de les “mares buscadores”, el trauma del trànsit i la vergonya associada al retorn constitueixen un **dany psicosocial estructural** que impregna els cossos i les comunitats. Des d'aquesta perspectiva, l'externalització de les fronteres produeix **desigualtat de gènere com a efecte sistèmic del seu funcionament**, traslladant el risc a aquelles que intenten exercir el seu dret a migrar i carregant-les a l'hora amb les conseqüències materials i simbòliques del bloqueig.

07

CONCLUSIONS GENERALS

L'anàlisi comparativa del Marroc, Tunísia i Senegal revela que l'externalització de les fronteres de la Unió Europea no només reorganitza la mobilitat humana, sinó que també actua com a **mecanisme estructural per a la producció i reproducció de les desigualtats de gènere**. Aquestes polítiques, dissenyades des de perspectives predominantment securitàries, androcèntriques i eurocèntriques, fan invisibles les experiències, necessitats i riscos específics de les dones migrants, la qual cosa contribueix a un augment de la violència i la precarietat al llarg dels seus itineraris migratoris.

L'evidència recopilada en aquest informe confirma que l'externalització intensifica un **continuum de violències de gènere** que impregna totes les etapes del procés migratori. Als països d'origen, les dones s'enfronten a violència específica de gènere, a limitacions estructurals que condicionen la seva autonomia econòmica i a la manca d'accés a canals de migració legals. Durant el trànsit, aquestes desigualtats es tradueixen en una **exposició sistemàtica a la violència sexual, l'explotació i la coacció**. A més, als països de trànsit, s'agreugen les condicions de precarietat, el racisme institucional i el control policial. Finalment, durant els

processos de retorn, moltes dones s'enfronten a dinàmiques **d'estigmatització i sancions socials i familiars**, especialment quan tornen sense els recursos econòmics o les estructures familiars que s'esperava d'elles.

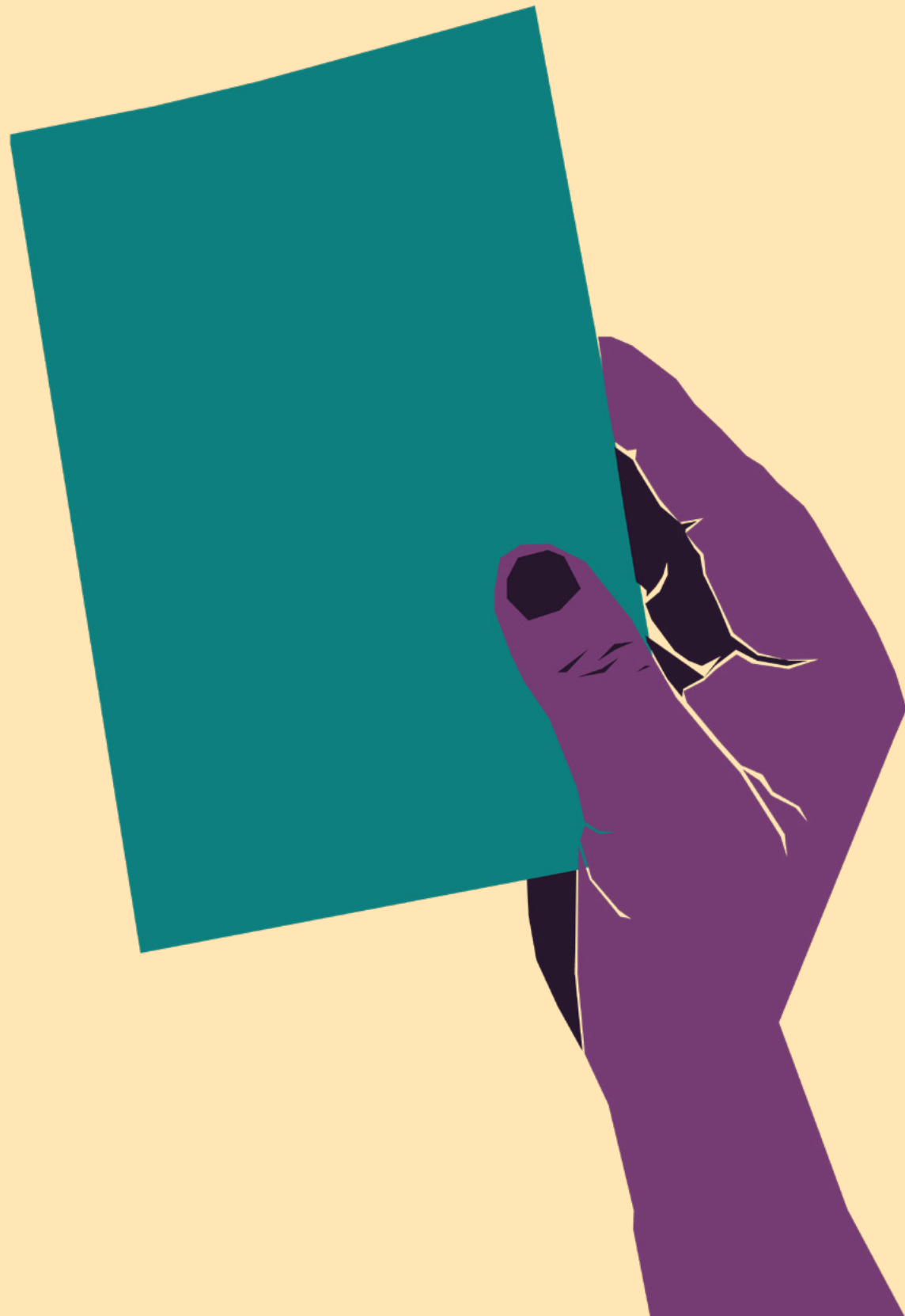
En aquest context, el **finançament europeu** —canalitzat a través d'acords de cooperació, pactes de migració i mecanismes de finançament condicionat— continua reforçant les mesures de control fronterer caracteritzades per la manca de transparència i la persistència de les males pràctiques. Malgrat l'abundància de proves disponibles, continua existint una **inexistent i inexcusable manca de mecanismes de supervisió eficaços**, tant pel que fa a l'ús dels fons com a les condicions de detenció, deportació i tractament dels migrants. La criminalització progressiva i l'obstrucció de les rutes migratòries no ha reduït la mobilitat, sinó que ha desviat els viatges cap a rutes cada cop més perilloses i menys visibles, augmentant la dependència de les xarxes de tràfic i, amb això, l'exposició a majors riscos de violència, abús i explotació. Al mateix temps, el finançament continuat de **les forces de seguretat estatals acusades de pràctiques sistemàtiques de detenció arbitrària**

i violència sexual reforça dinàmiques d'impunitat que agreugen encara més la vulnerabilitat de les dones migrants.

A la llum d'aquests resultats, cal avançar cap a una **reflexió profunda de les polítiques migratòries europees**, posant al centre un **enfocament basat en els drets humans i el gènere** que permeti no només mitigar aquests impactes, sinó també transformar la lògica subjacent que els produeix. En aquest sentit, la secció següent presenta una sèrie de recomanacions destinades a promoure **polítiques migratòries més justes, segures i sensibles a les desigualtats de gènere**.

08

RECOMANACIONS

Les **polítiques europees sobre l'externalització de la gestió de la migració** han produït, en els tres països analitzats —el Marroc, Tunísia i Senegal—, un conjunt **d'impactes estructurals i diferenciats sobre les dones migrants subsaharianes**. La contenció dels fluxos migratoris, el bloqueig de les vies legals, el finançament de forces de seguretat amb mecanismes de rendició de comptes limitats i la condicionalitat de la cooperació per al desenvolupament han generat **formes específiques de violència de gènere**, que aquest informe documenta amb proves empíriques directes.

Les recomanacions que es presenten a continuació s'organitzen en sis seccions temàtiques i s'adrecen principalment a les **institucions de la Unió Europea** i als Estats membres implicats en l'externalització, així com als governs del Marroc, Tunísia i Senegal. El seu objectiu és orientar **canvis estructurals en l'arquitectura de les polítiques migratòries** que situïn la **protecció dels drets humans**, i en particular els drets de les dones migrants, al centre de qualsevol acord de cooperació.

REVISIÓ DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES I DELS ACORDS DE LA UE AMB EL MARROC, TUNÍSIA I SENEGAL

- Realitzar una **revisió exhaustiva amb perspectiva de gènere** de tots els acords existents, memoràndums d'entesa i marcs de cooperació en matèria de mi-

gració amb el Marroc, Tunísia i Senegal, avaluant explícitament el seu impacte en els **drets de les dones migrants**.

- Incloure **clàusules vinculants en matèria de drets humans i sensibles al gènere** com a condició no negociable en qualsevol renovació o renegociació dels acords de migració, establint mecanismes de suspensió automàtica en cas de violacions greus documentades.

- Condicionar el finançament del control migratori al compliment dels **estàndards internacionals de drets humans**, incloent-hi una prohibició expressa de finançar forces de seguretat que hagin estat documentades per agències de l'ONU o organitzacions de drets humans per haver comès abusos contra persones migrants.

- Retirar el Marroc i Tunísia de la llista de **'països d'origen segurs'** proposada per la Comissió Europea el 2025, atès que les condicions documentades en aquest informe contradiuen els criteris establerts per la Directiva de procediments d'asil de la UE.

- Integrar la **perspectiva de gènere** en les avaluacions d'impacte dels acords de migració, incloent-hi anàlisis desagregades per sexe, origen i estatut migratori, i amb la participació directa de **les organitzacions de dones migrants** en els processos de consulta.

MECANISMES DE SEGUIMENT, TRANSPARÈNCIA I RENDICIÓ DE COMPTES

- Establir un **mecanisme públic, independent i sensible al gènere** per supervisar i auditar tots els fons europeus destinats a la cooperació en la gestió de la migració amb el Marroc, Tunísia i Senegal, inclosos els canalitzats a través d'instruments multilaterals i bilaterals.

- Obligar a la publicació periòdica **d'informes d'execució pressupostària** de tots els programes de cooperació en matèria de migració, desagregats per país, tipus d'acció, organisme executor i **resultats mesurables en matèria de drets humans**.

- Crear **indicadors específics d'impacte de gènere** dins dels marcs de seguiment dels projectes de cooperació, anant més enllà de les dades desagregades per sexe i incorporant anàlisis qualitatives sobre l'accés als drets, l'exposició a la violència i les condicions de vida de les dones migrants.

- Prohibir la **transferència de fons europeus a actors privats o paramilitars** que operin en zones de trànsit migratori sense estar subjectes a marcs legals verificables, atesa la subcontractació creixent de funcions de control a actors no estatals documentada en els països d'estudi.

GARANTIR SISTEMES D'ASIL SÒLIDS I ACCESSIBLES ALS TRES PAÏSOS

- Condicionar explícitament qualsevol acord o finançament relacionat amb la migració a l'existència de **sistemes d'asil funcionals, accessibles i independents** als països socis, amb procediments individualitzats i garanties de no devolució.

- Exigir a Tunísia **que reprengui immediatament tots els procediments d'asil suspesos el juny del 2024** —preinscripció, recepció de sol·licituds i determinació de l'estatus de refugiat— com a precondition per a la continuació del Memoràndum d'Entesa de 2023.

- Promoure **programes formatius específics sobre perspectives de gènere** per al personal que treballa en els sistemes d'asil dels tres països, incloent-hi protocols que tinguin en compte la violència sexual, el tràfic de persones i les necessitats específiques de les dones migrants que arriben amb menors a càrrec.

- Garantir que els sistemes d'asil reconeguin la violència de gènere, el matrimoni forçat, la mutilació genital femenina i altres formes de persecució per raó de gènere com a **motius de protecció internacional**.

- Proporcionar suport financer a les **organitzacions de la societat civil** que

ofereixen assistència jurídica i suport durant els procediments d'asil, revertint la tendència documentada a Tunísia de **criminalitzar les ONG humanitàries**.

MECANISMES DE DENÚNCIA I PROTECCIÓ CONTRA LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE

- Crear o enfortir **mecanismes de denúncia independents, confidencials i accessibles** —en les llengües de les comunitats migrants— per a les dones que són víctimes de violència de gènere als tres països, garantint que denunciar no pugui comportar la deportació o represàlies.
- Establir **protocols específics per a l'atenció de les dones migrants víctimes de violència sexual**, que incloguin l'accés a atenció mèdica i psicològica d'urgència, assistència jurídica i allotjament segur.
- Exigir que les **forces de seguretat finançades per la UE** als tres països estiguin subjectes a mecanismes de supervisió i rendició de comptes pel que fa a denúncies de violència sexual i per raó de gènere, incloent-hi la possibilitat de sancions i la retirada de finançament.
- Donar suport i finançar la creació d'**espais segurs gestionats per dones migrants i per a elles**, on puguin accedir a assessorament legal, suport psicosocial,

atenció sanitària sexual i reproductiva i informació sobre els seus drets, fora de qualsevol estructura estatal.

- Promoure **investigacions independents sobre la violència sexual** perpetrada o tolerada per les forces de seguretat als tres països, i exigir que les conclusions s'incorporin a les **avaluacions dels acords de cooperació en matèria de migració**.

AMPLIAR LES VIES MIGRATÒRIES LEGALS I SEGURES AMB UNA PERSPECTIVA DE GÈNERE

- Augmentar significativament el nombre de **places disponibles per a visats de treball, d'estudis i de reunificació familiar** als tres països, reduint els temps d'espera a nivells raonables i garantint processos transparents, predictibles i lliures de corrupció.
- Ampliar i consolidar **els programes de migració circular i laboral amb una perspectiva de gènere**, garantint que les dones tinguin el mateix accés i que els contractes protegeixin els seus drets laborals independentment de qui sigui el seu contractant.
- Garantir **processos d'asil equitatius, justos i transparents** que no es basin en els béns i la riquesa individuals, i supervisar els processos externalitzats a empreses externes.

- Promoure la creació de **canals humanitaris específics per a dones que siguin víctimes de violència de gènere mentre es troben en trànsit**, en col·laboració amb organitzacions internacionals com l'ACNUR, l'OIM i organitzacions de la societat civil.

PROTECCIÓ DE LA SALUT MENTAL I ATENCIÓ PSICOSOCIAL

- Integrar **l'atenció a la salut mental amb una perspectiva de gènere i un enfocament interseccional** com a component obligatori dels programes de cooperació finançats per la UE als tres països, garantint serveis accessibles en les llengües de les comunitats migrants.
- Garantir la **continuitat de l'atenció psicosocial** per a les dones migrants víctimes de trauma, incloses les que es troben en situació irregular, a les zones de més concentració documentades a l'informe.
- Reconèixer institucionalment el **dol col·lectiu de les famílies de les persones desaparegudes al mar** —particularment les “mares buscadores” del Senegal— i finançar programes comunitaris de suport al dol, de cerca de persones desaparegudes i **de recuperació psicosocial**.
- Desenvolupar **protocols per a la detecció precoç de trastorns complexos d'es-**

très posttraumàtic dins dels sistemes de recepció i identificació de migrants, amb formació específica per als equips que treballen amb dones subsaharianes.

Annex: mapatge d'actors

MAPATGE D’ACTORS EN EL TREBALL DE CAMP PER A INFORMAR
SOBRE LA SITUACIÓ DE LES DONES SUBSAHARIANES EN TRÀNSIT
PEL SENEGAL, EL MARROC I TUNÍSIA

SENEGAL		
Actor/Nom	Càrrec o descripció	Categoria
Testimoni anònim 1	Dona senegalesa que viu a les Illes Canàries	Dona migrant (resident a les Illes Canàries)
Testimoni anònim 2	Dona que viu a Dakar, Senegal	Societat civil
Aminata	Experiència de retorn	Dona migrant (retornada)
Dona retornada d’Espanya	Experiència de retorn	Dona migrant (retornada)
Dues dones retornades	Experiència de retorn	Dona migrant (retornada)
Dues dones del programa Abdou Aziz	Dones migrants en trànsit	Dona migrant (en trànsit)
Yeye Bayam Diouf	Associació de mares de joves desapareguts	Associació local / societat civil
Polícia de Kayar	Representant de les forces de seguretat	Administración pública
Xavier Calderón	Representant del Govern de la Generalitat de Catalunya a l’Àfrica Occidental	Funció pública
Marina Kabou	Acadèmica especialitzada en migració	Investigadora
Abdou Aziz	Metge comunitari a Dakar	Associació local / societat civil
Marie Victoire Thiaw	Representant de BAOS	Associació local / societat civil
Representant de la Creu Roja (Rosso)	Personal de la Creu Roja	Organització internacional

MARROC		
Actor/Nom	Càrrec o descripció	Categoria
Membre 1 de Femmes Restaurées	Dona migrant	Dona migrant (en trànsit)
Integrante 2 de Femmes Restaurées	Dona migrant	Dona migrant (en trànsit)
Awa	Dona migrant	Dona migrant (en trànsit)
Lisa	Dona migrant	Dona migrant (en trànsit)
Christine	Dona migrant	Dona migrant (en trànsit)
Salaheddine Lemaizi	Director d’ENASS	Periodista especialitzat
Danielle France Engolo	Periodista d’origen camerunès resident al Marroc	Periodista especialitzada
Fatima Ait Benmadani	Acadèmica a la Universitat Mohamed V de Rabat	Investigadora
Nadia Khrouz	Acadèmica especialitzada en els drets dels migrants	Investigadora
Fofana Namaro	Presidenta de l’Association des Femmes Restaurées	Associació local / societat civil
Mamadou Dialo	Coordinador del CCSM	Associació local / societat civil
Celine	Coordinadora de GADEM	Associació local / societat civil
Luciana Ceretti	Especialista en salut mental i migració (OIM Rabat)	Organización internacional

TUNÍSIA / SICÍLIA		
Actor/Nom	Càrrec o descripció	Categoria
Jeanne	Dona camerunesa a Tunísia	Dona migrant (en trànsit)
Marie	Dona camerunesa a Tunísia	Dona migrant (en trànsit)
Médicos del Mundo Italia	Organització humanitària	Organització internacional
Organització anònima 1	Organització internacional de drets humans amb seu a Tunísia	Organització internacional
Organització anònima 2	Organització internacional de drets humans amb seu a Tunísia	Organització internacional
Medecins du Monde Tunísia	Organització humanitària	Organització internacional
Médicos Sin Fronteras (Palermo)	Organització humanitària	Organització internacional
Organització anònima 3	Organització local de drets humans amb seu a Tunísia	Associació local / societat civil
Organització anònima 4	Organització local de drets humans amb seu a Tunísia	Associació local / societat civil
Mediadora cultural	Centre de recepció de migrants de Palerm	Treballador de primera línia
Cristina Siddiolo	Coordinadora d'un centre de recepció per a dones amb nens	Treballadora de primera línia
Solange y Rubena	Coordinadores de Spazio B-UNA	Treballadora de primera línia

Fundació Solidaritat
UNIVERSITAT DE BARCELONA

Amb la col·laboració de

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

Generalitat
de Catalunya